JANKVIST

Fælles Faglighed

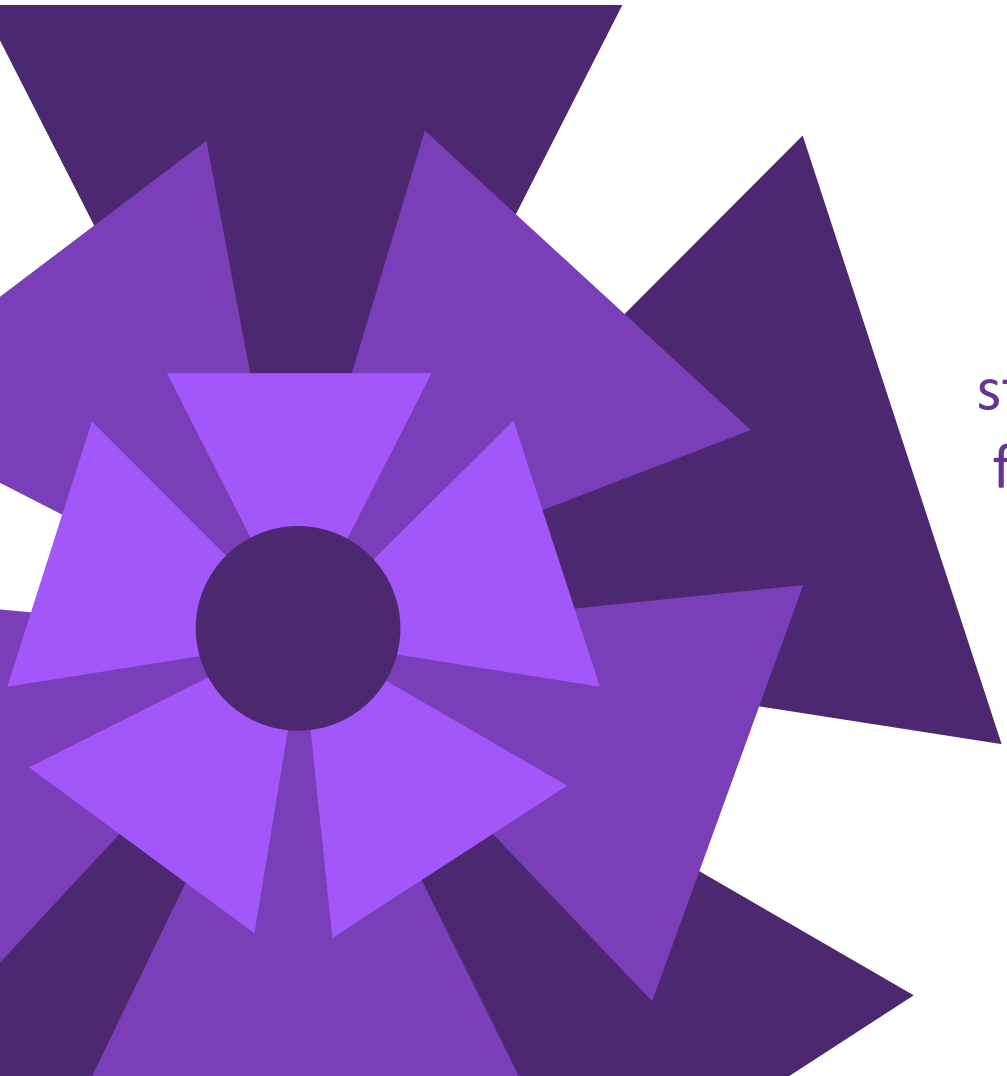

Samtaleværktøj til styrkelse af faglighed, fælles sprog og fokus

Fælles Faglighed

Indhold:

Introduktion *side 2*

Kognitiv afdækning – vejledning og demo *side 4*

Samtaleværktøj til vurdering af udviklingsalder – vejledning og demo. *side 6*

Styrkeblomsten – vejledning og demo *side 15*

Betingelser for at styrkerne kan udfolde sig – vejledning og demo 1 + 2 *side 17*

Udfordringsblomsten – vejledning og demo *side 21*

Undersøgelse af udfordringer – vejledning og demo *side 23*

Måltrappen – vejledning og demo *side 25*

Aftalekontrakten – vejledning og demo *side 27*

Fælles Faglighed

Et samtaleværktøj til styrkelse af faglighed, fælles sprog og fokus

Jankvist & Co. har udviklet en værktøjsbank til brug i det pædagogiske arbejde med fokus på anerkendende pædagogik, der fokuserer på barnets/den unges styrker.
Værktøjerne er tilpasset børn og unge indenfor special- og normalområdet.
Værktøjerne hjælper til at systematisere det faglige arbejde. I arbejdet med værktøjerne skaber fagpersonalet et fælles fagligt grundlag gennem samtale.

Værktøjsbanken hjælper fagpersonalet med at afdække, blive afklaret omkring og skærpe opmærksomheden på deres pædagogisk praksis for at skabe nye måder at tænke på.

Om os

I Jankvist & Co. har vi et arbejdslivs erfaring med pædagogik, pædagogisk ledelse og supervision både indenfor normalområdet og specialområdet for børn og unge.

Fagligt fundament

Samtaleværktøjerne er udarbejdet med inspiration i NLP, neuropædagogik og kognitiv psykologi. Grundlaget er altid anerkendende pædagogik og fokus på at skabe fælles faglighed og fælles sprogbrug.

Metode

Fagpersonalet kan arbejde med værktøjerne i grupper/sammen med barnet/den unge eller forældre/pårørende og i den rækkefølge, der passer til deres behov.
Værktøjsbanken kan tilpasses præcist til den enkelte institution, barn/unge eller faggruppe.

Den samlede pakke indeholder følgende værktøjer:

Kognitiv afdækning er et værktøj, der hjælper fagpersonalet med indledende at forstå barnets/den unges livssituation. Værktøjet giver en oversigt over påvirkninger, styrker, udfordringer og måder at tænke om sig selv og omverdenen på.
Barnet/den unge er hovedpersonen i arbejdet med værktøjerne. I arbejdet med at skabe en udvikling sammen med ham/hende, må fagpersonalet have disse parametre med sig.

Samtaleværktøjet til vurdering af udviklingsalder har til formål at give fagpersonalet et fælles udgangspunkt til at vurdere barnets/den unges udviklingsalder ud fra.
Det giver fagpersonalet en mulighed for at arbejde målrettet med en indsats, der passer til barnets/den unges udviklingsalder.

Styrkeblomsten og *Betingelser for at styrkerne kan udfolde sig* er værktøjer fagpersonalet bruger til at afdække og synliggøre barnets/den unges styrker. Når fagpersonalet er blevet bevidst om, hvilke styrker barnet/den unge besidder, kan de arbejde videre med betingelserne, der skal til for at folde styrkerne ud.

Udfordringsblomsten og *Undersøgelse af udfordringer* bruges til at gøre eventuelle udfordringer konkrete. Udfordringer kan forstyrre fagpersonalets fokus på barnets/den unges styrker. En efterfølgende undersøgelse af årsager til udfordringen skaber et fælles fagligt grundlag i det opbyggende arbejde med udfordringen.

Måltrappen er et værktøj, der har til formål at gøre vejen tydelig for at nå målet for barnet/den unge ved at opstille helt konkrete mål for jeres arbejde med barnet/den unge. Ved at opdele mål i delmål, kan I sammen med barnet/den unge arbejde trin for trin frem mod den ønskede forandring.

Aftalekontrakten sikrer, at arbejdet med bestemte mål bliver tydelige. Den tydeliggør også, hvad fagpersonalet og barnet/den unge kan forvente af hinanden.

KOGNITIV AFDÆKNING - vejledning

Kognitiv afdækning er en metode til at forstå barnets/den unges virkelighed og erfaringer samt hvilke vanskeligheder, de udfordres og forstyrres af.

Fakta:
Her beskrives konkrete fakta og viden om barnet/den unge samt vigtige livsbegivenheder (det, der ikke umiddelbart kan ændres).

Barnets/den unges grundtanker:
Her beskrives barnets/den unges eget selvbillede – både om sig selv, om andre og om verden. Skriv, hvis det er personalets antagelser. (De tanker, der styrer).

Handlemønstre – når noget bliver svært:
Her beskrives de mestringsstrategier, barnet/den unge benytter, når noget opleves for udfordrende. Det er vigtigt at beskrive både de hensigtsmæssige og uhensigtsmæssige strategier.

En mestringsstrategi er altid hensigtsmæssig for barnet/den unge på kort sigt.
På lang sigt kan denne mestringsstrategi dog vise sig at være uhensigtsmæssig.
Vær opmærksom på, om det er bevidst eller ubevidst adfærd / positiv eller negativ mestring.

Positive påvirkninger:
Her beskrives styrker og færdigheder, både egne og i omgivelserne.
(Det, som trækker i den rigtige retning)

Negative påvirkninger:
Her beskrives negative påvirkninger og udfordringer, både egne og i omgivelserne, som kan virke hæmmende for udviklingen. (Det, der trækker i den forkerte retning).

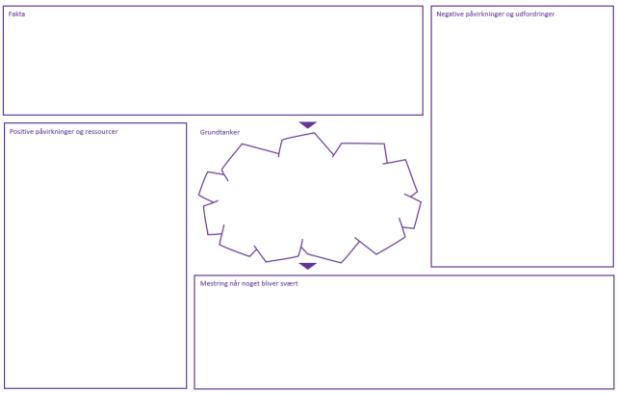

Kognitiv afdækning af: Aviaja

Født 1-1-2010.
Begge forældre lever, men Aviaja har kun kontakt til mor. Mor har et misbrug og kontakten til mor er ustabil. Aviaja er delvis opvokset hos mor og mormor. Mormor er forsat en ressourceperson for Aviaja, som blev anbragt på institution som 8-årig. Aviaja har 3 mindre søskende, der også er anbragt på andre institutioner. Aviaja er udredt som et tidligt skadet barn. Hun går i en lokal skole. Aviaja har koncentrationsudfordringer og har mange konflikter i hverdagen med både børn og voksne. Hun har svært ved at knytte sig til andre mennesker. Personalet oplever, at Aviaja ikke har en bedste ven på institutionen. Der er tvivl, om hun har været udsat for seksuelt misbrug. Aviaja fungerer bedst med børn på omkring 10 til 11 år. Hun har store udfordringer med at aflæse andre mennesker og forstå deres regelsæt. Hun er meget impulsstyret og overskrider sommetider egne grænser, for at få det hun vil have.

Positive påvirkninger og ressourcer

Personer:
Når Aviaja har samvær med mor på en af mors gode dage.

Mormor.

Hendes kontaktperson gennem de sidste 2 år.

Hendes lærer i hjemkundskab.

Personlige egenskaber:
Aviaja er en dygtig til at tegne.

Aviaja er en køn pige.

Handlinger:
Aviaja er beskyttende overfor små børn.

Andet:

Barnets/den unges grundtanker

Verden er til for mig
(Personale antagelse)

Handlemønstre, når noget bliver svært

Bliver Aviaja vred, råber og skriger hun, og hun kan finde på at slå andre og smadre tingene omkring hende.

Kan finde på at gå fra institutionen.
(Ubevidst adfærd)

Negative påvirkninger og udfordringer

Personer:
Mor, når hun er aktiv i sit misbrug.

Personlige egenskaber:
At Aviaja ikke kan aflæse andre mennesker.

At Aviaja ikke forstår andres regelsæt.

At Aviaja har det svært med de fleste mandlige medarbejdere.

At Aviaja har det fagligt svært i skolen.

At Aviaja er meget impulsstyret.

At Aviaja ikke stoler på andre mennesker.

At Aviaja har svært ved at koncentrere sig.

Vrede.

Handlinger:
Slår andre og smadrer ting.

Andet:

SAMTALEVÆRKTØJ TIL VURDERING AF UDVIKLINGSALDER HOS BØRN OG UNGE -vejledning

Formål:

Samtaleværktøjet er udviklet til brug på det specialpædagogiske område for børn og unge i alderen op til 16 år. Formålet med værktøjet er at give fagpersonalet et fælles udgangspunkt til at vurdere barnets/den unges udviklingsalder ud fra.
Den vurderede udviklingsalder vil skabe et fælles grundlag. Dette grundlag kan personalet bruge til at målrette den pædagogiske indsats til det enkelte barn/unge. Værktøjet kan også understøtte samarbejdet med forældrene/pårørende.

Metode:

Det er vigtigt at gennemgå alle områder – ikke kun de områder I vurderer som mest vigtige for barnets/den unges udvikling, læring og trivsel. Hvis det er vanskeligt at vurdere udviklingsalderen, kan I skrive jeres tanker i tekstboksen og gå videre til næste punkt. Det vigtigste er, at I får skabt en bevidsthed om, hvordan I bedst muligt møder barnet/den unge ud fra hans/hendes muligheder for at udvikle sig.

1) Start med at vælge et område.
2) Ud fra en fælles samtale, hvor alles meninger bliver hørt, vurderer I barnets/den unges udviklingsalder indenfor det valgte område.
3) Skriv i stikord jeres overvejelser i tekstboksen og noter den valgte alder i den lille boks i højre hjørne.
4) Sæt et X på **linjen** ud fra den valgte overskrift i diagrammet. Hvis I vurderer en alder, der ligger mellem to cirkler, noter da et X midt i mellem.
5) Forsæt til næste emne.
6) Når I har afsluttet et ark, tegn da streger mellem X'erne for at få et visuelt overblik over barnets/den unges udviklingsmæssige niveau (se demo).
7) Udregn et gennemsnit for hvert emne.
   Læg alderen sammen og divider med antallet af valgte områder eks.:
   (5+6+6,5+4+6+7)/6 =5,75. Gennemsnittet overføres **til forsiden** og alderen noteres i hver af de 6 bokse.

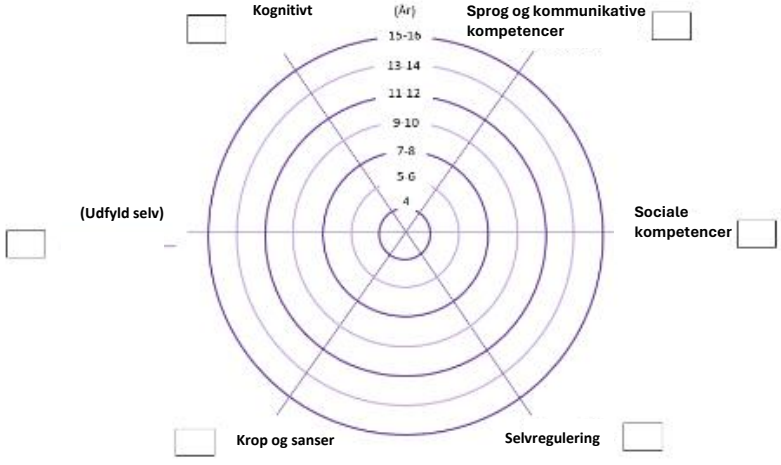

Samtaleværktøj til vurdering af udviklingsalder hos børn & unge

Navn: Aviaja
Udfyldt dato:

(Notér alder)

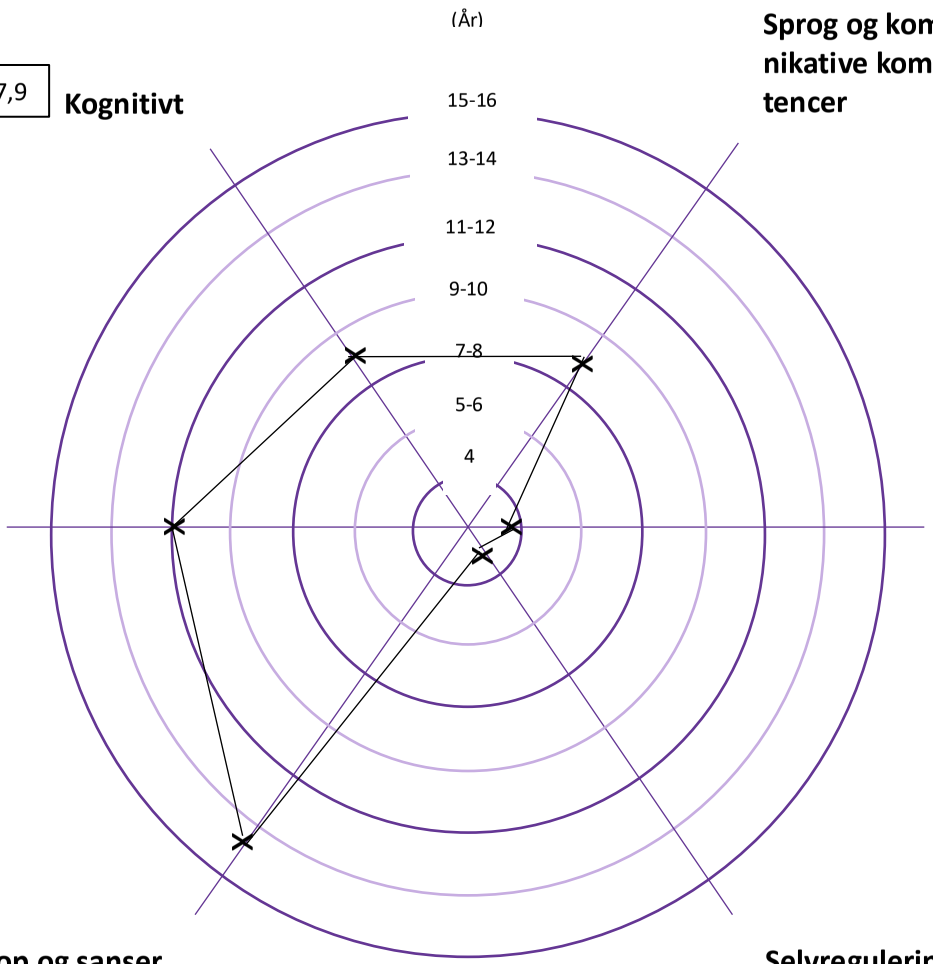

7,9 **Kognitivt**

Sprog og kommunikative kompetencer 8,6

11 **Færdigheder i hverdagen**

Sociale kompetencer 3,5

14,4 **Krop og sanser**

Selvregulering 3

Selvregulering

Impulskontrol/behovsudsætte 4

Tænk over og noter f.eks. barnets/den unges evne til at tilbageholde impulser:
Fysisk udadreagerende impulser eller evnen til at markere og skælde ud i konfliktsituationer. Eller lystbetonede impulser.

Adskillelse af egne og andres 4

Tænk over og noter f.eks. om barnet/den unge er i stand til at: Adskille egne behov fra andres behov. Eller tror han/hun at alle vil det samme som barnet/den unge selv? Skelner barnet/den unge fx mellem andres og egen smerte (hvis andre slår sig)?

Regulering af vågenhed (arousal) 3

Tænk over og noter f.eks. om barnet/den unge har brug for høj/lille grad af støtte til at regulere vågenhed. (Trækker barnet/den unge fx sig, hvis han/hun har brug for ro?)

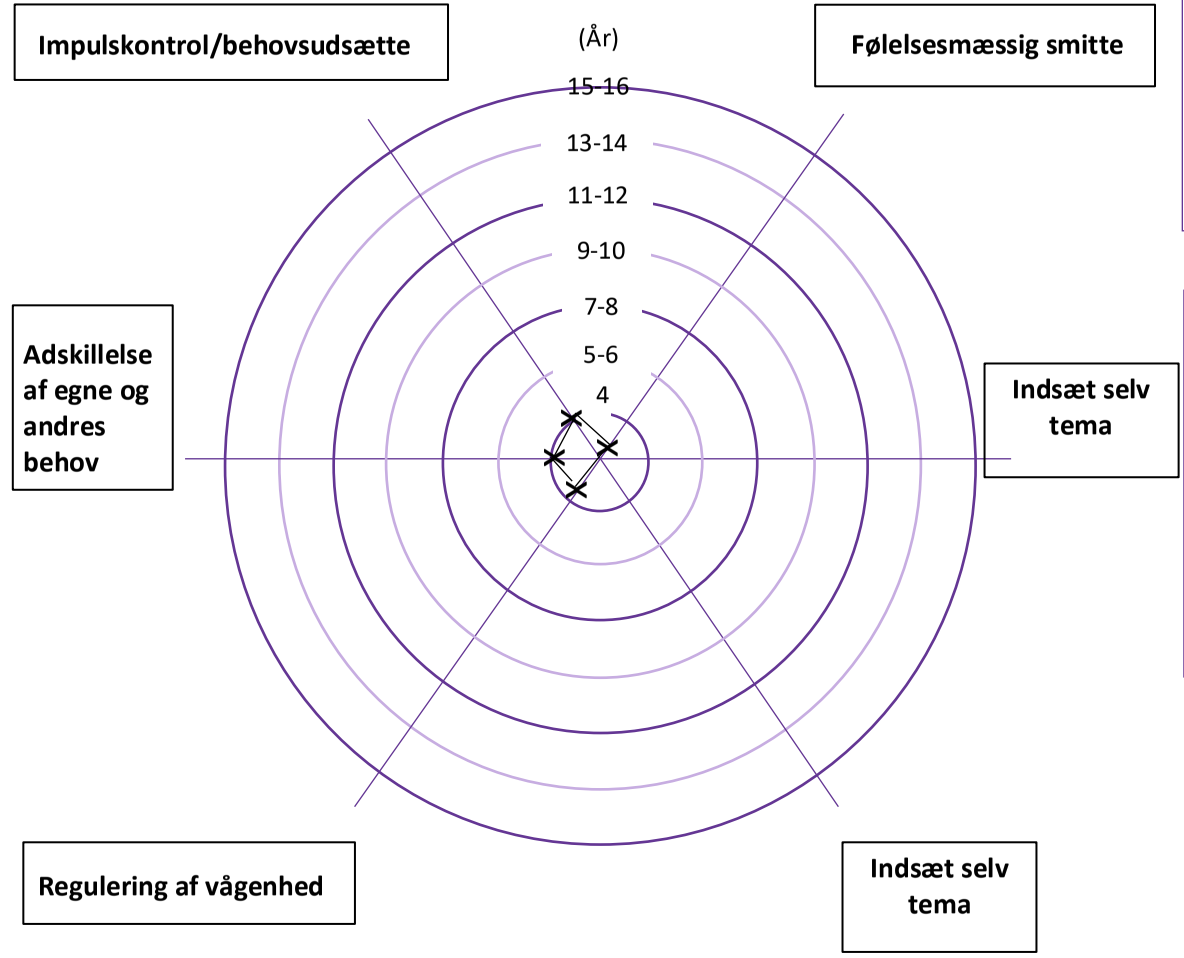

Følelsesmæssig smitte 1

Tænk over og noter om barnet/den unge f.eks. reagerer med at: Græde/klynke, når andre græder?
Smittes barnet/den unge af andres følelser?

Indsæt selv tema

Mulighed for at udfylde selv.

Indsæt selv tema

Mulighed for at udfylde selv.

Selvregulering

Navn: Aviaja

Impulskontrol/behovsudsætte 4

Slår eller råber ved vrede. Kan gå fra 0 til 100 på kort tid, når hun føler uretfærdighed eller føler sig ikke forstået.
Har svært ved at behovsudsætte, når der er noget hun vil, bliver ved at presse og argumentere, til hun får sin vilje eller bliver vred.

Adskillelse af egne og andres 4

Hvis der er noget Aviaja vil, forventer hun andre vil det samme eller tager slet ikke stilling til, om andre vil det samme eller har andre behov.

Regulering af vågenhed (arousal) 4

Aviaja har svært ved at mærke sig selv, kan ex. ikke mærke, om hun har brug for at trække sig, grundet træthed, eller fordi hun bliver for påvirket følelsesmæssigt eller sansemæssigt.

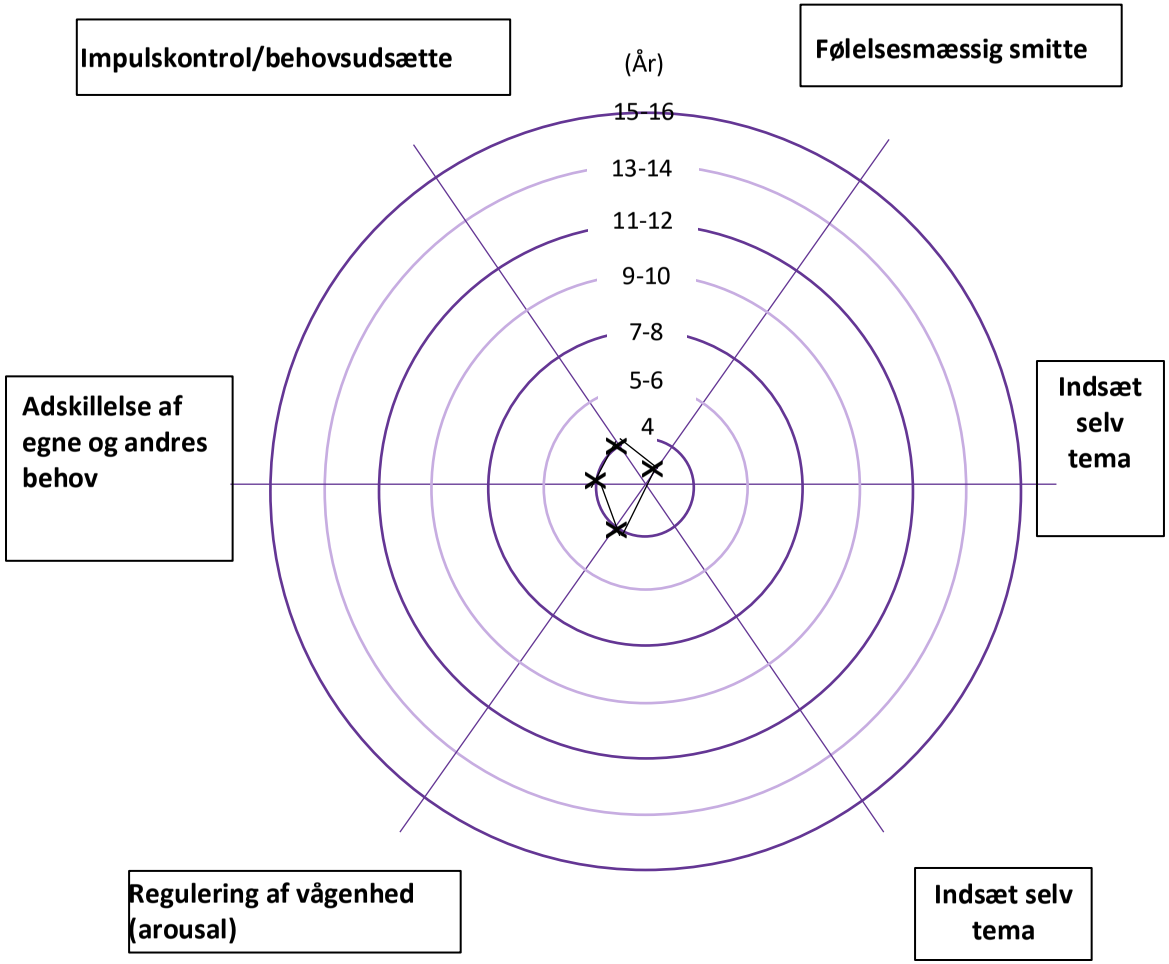

Følelsesmæssig smitte 1

Aviaja påvirkes ikke af andres følelser, ex. græder et af de små børn trøster hun dem gerne, men hun "smittes/påvirkes" ikke følelsesmæssigt.

Indsæt selv tema

Mulighed for at udfylde selv.

Indsæt selv tema

Mulighed for at udfylde selv.

Sociale kompetencer

Socialisering 6

Tænk over og noter f.eks.:
Hvordan og hvor meget barnet/den unge viser interesse for andre personer.
Indgår barnet/ den unge i og skaber nære relationer? Hvordan opfører han/hun sig socialt sammen med andre? Hvordan samarbejder barnet/den unge med andre?

Social kommunikation 6

Tænk over og noter f.eks.:
Hvor meget barnet/den unge er i stand til at spejle sig i andre? Har han/hun øjenkontakt? Fastholdes den? Efterligner barnet/den unge andre? Viser barnet/ den unge medfølelse, er han/hun oprigtigt indfølende og kan se andres synspunkter?

Tilknytning/tryghed 3

Tænk over og noter f.eks.:
Om barnet/den unge omfavner eller smiler til nære relationer? Sætter barnet/den unge grænser i sin kontakt med personer, som han/hun kender godt? Hvordan reagerer barnet/den unge på nye personer? Er barnet/den unge ukritisk i sin kontakt med fremmede?

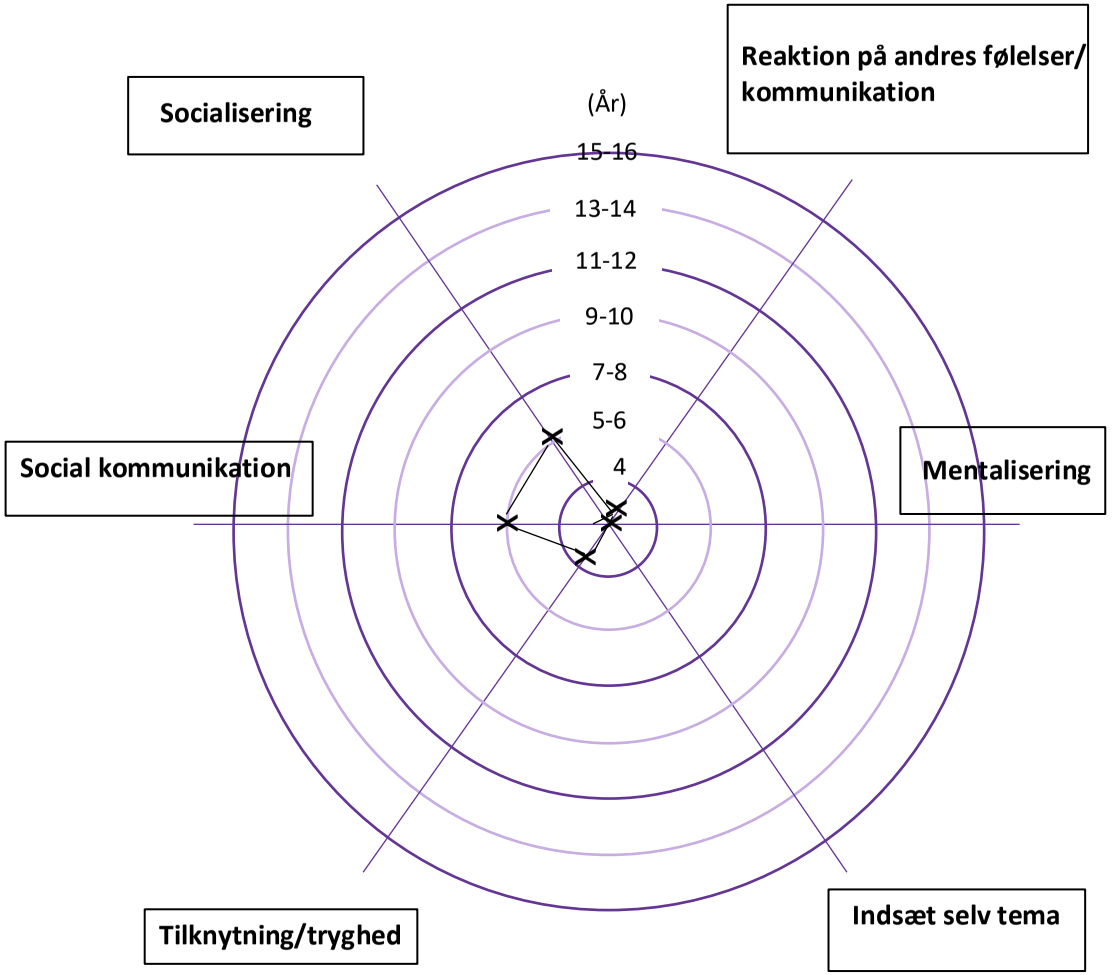

Reaktion på andres følelser/kommunikation 1-2

Tænk over og noter f.eks.:
I hvor høj grad barnet/den unge følelsesmæssigt evner at afkode og forstå andre?
Tuner barnet/den unge sig ind på andre, deler og imiterer følelsestilstande? Adskiller barnet/den unge egne følelser fra andres?

Mentalisering 1

Tænk over og noter f.eks.:
Barnets/den unges evne til at udtrykke, aflæse og forstå andres og egne følelser, tanker og hensigter.

Indsæt selv tema

Mulighed for at udfylde selv.

Kognitivt

Opmærksomhed 8

Tænk over og noter f.eks.:
I hvilken grad barnet/den unge kan have fælles opmærksomhed/ fokuseret opmærksomhed/ fastholde koncentration over længere tid. Fordybes barnet/den unge bedst i ensartede aktiviteter eller afledes barnet/den unge let?

Vågenhed/arousal 4

Tænk over og noter f.eks.:
I hvor høj grad barnet/den unge har svært ved at holde opmærksomheden fast eller evt. kompenserer for dette med uro, eller om barnet/den unge er opmærksom på alle indtryk og derfor nemt bliver overstimuleret.

Langtidshukommelse 14

Tænk over og noter f.eks.:
Barnets/ den unges **sproglige** hukommelse (vores objektive viden om verden, fakta, ords betydning).
Hvor god er barnet/den unge til at huske personlige oplevelser og livshistorier?
Hvor god er barnet/den unge til at huske indlærte praktiske færdigheder?

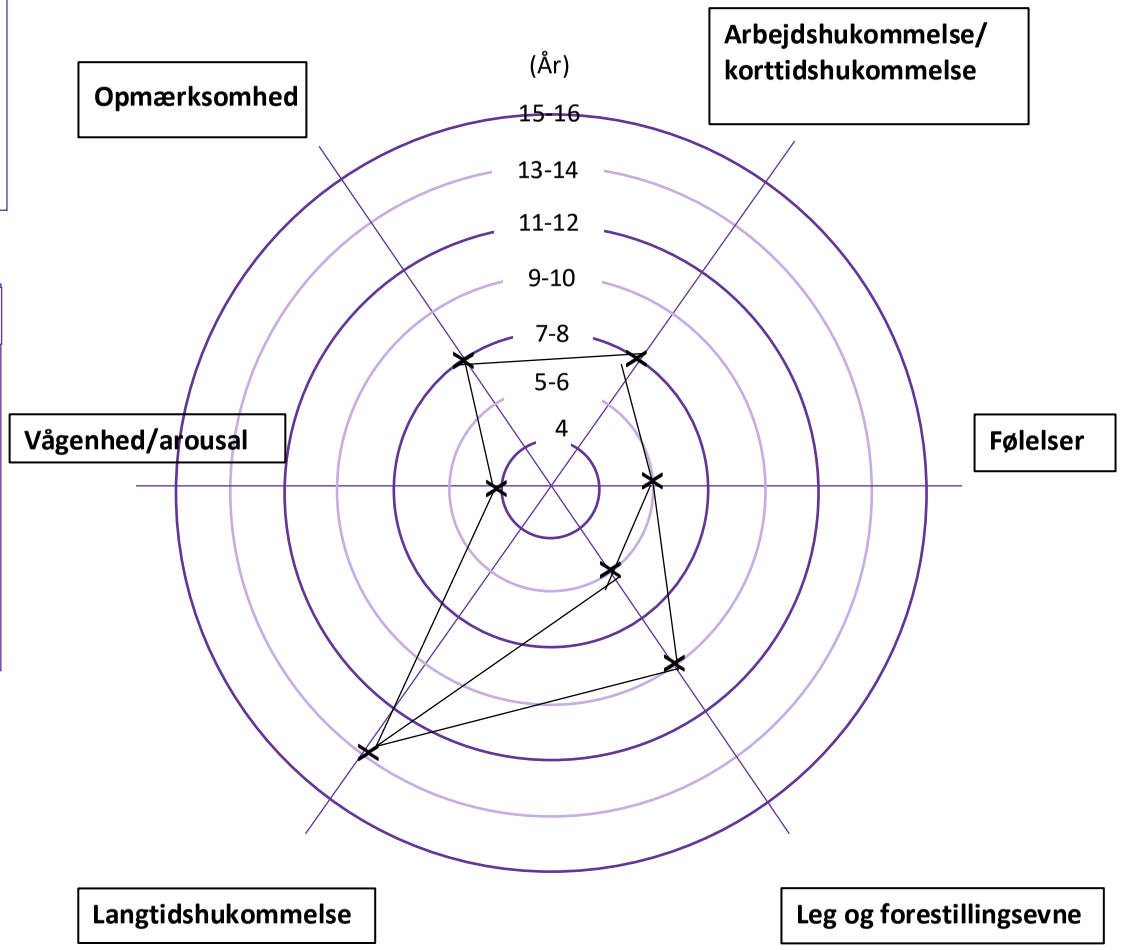

Arbejdshukommelse/korttidshukommelse 8

Tænk over og noter f.eks.:
I hvilken grad kan barnet/den unge fastholde forskellige indtryk, tanker og informationer fx ord og tal i kortere tid?
I hvilken grad barnet/den unge er i stand til at planlægge/udføre/evaluere handlinger?

Følelser 6

Tænk over og noter f.eks.:
Barnets/den unges kamp/flugt reaktioner, barnets/den unges stressfølsomhed, barnets/den unges skyld og skam reaktioner. Barnets/den unges evne til at udtrykke og beherske egne følelser.

Leg og forestillingsevne 5/10

Tænk over og noter f.eks.:
Barnets/den unges forestillingsevne/fantasi. Har barnet/den unge en eller flere interesser? Hvordan er barnet/den unge sammen med andre omkring leg, sang, andre fælles aktiviteter?

Sprog og kommunikative kompetencer

Det indre sprog 5

Tænk over og noter f.eks.:
I hvor høj grad barnets/den unges dialekt og lokale sprog (eget sprog) har betydning for det, der bliver sagt?
I hvor høj grad forstår barnet/den unge betydningen af det sagte og den sociale betydning i sproget?

Det ydre sprog 5

Tænk over og noter f.eks.:
Barnets/den unges ordforråd og hvordan barnet/den unge udtrykker sig.

Kommunikation uden ord 14

Tænk over og noter f.eks.:
Barnets/den unges kommunikation uden brug af ord men ved brug af kropssprog, mimik og toneleje.

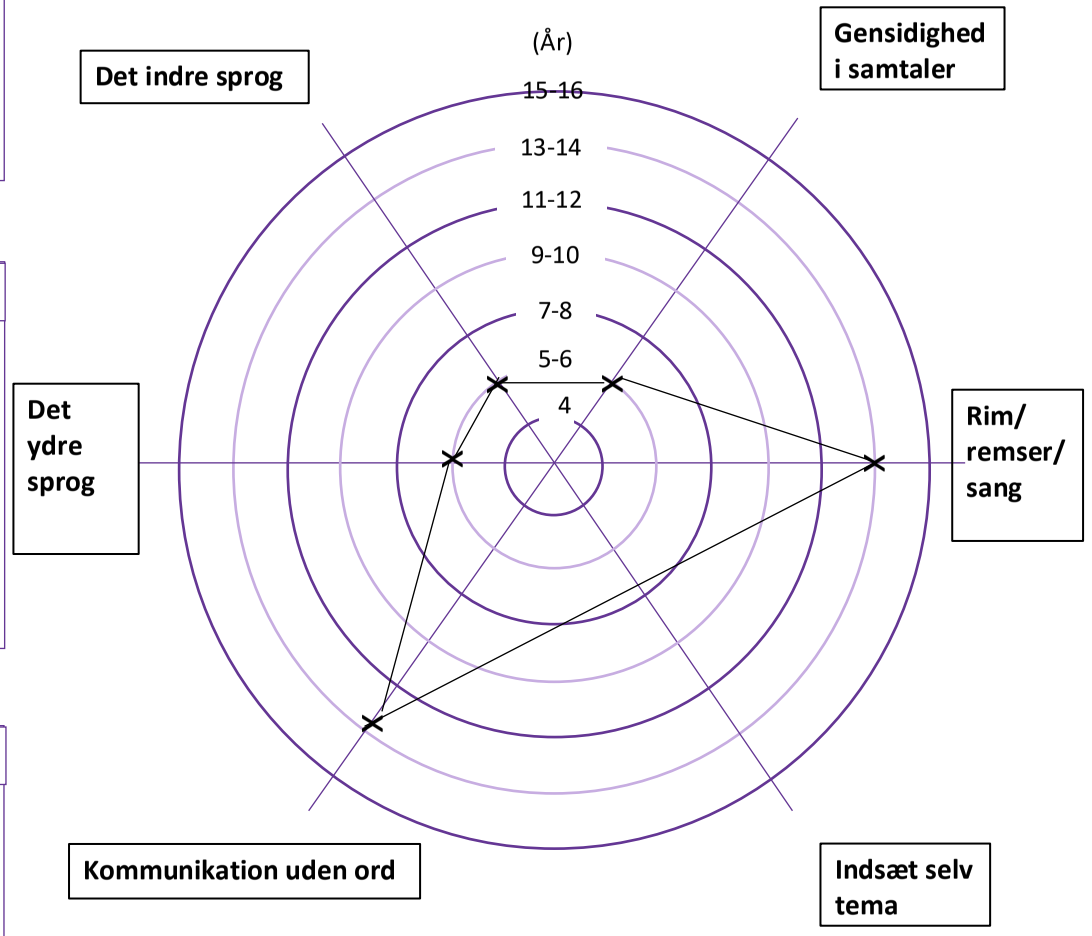

Gensidighed i samtaler 5

Tænk over og noter f.eks.:
Hvordan barnet/den unge indgår i samtaler med andre.
Er han/hun opmærksom på den anden part og venter på tur i samtalen?

Rim/remser/sang 14

Tænk over og noter f.eks.:
Om barnet/den unge kan lide at lege med lyde, rytmer, billedsprog, rim/remser?
Kan barnet/den unge bruge sproget sammen med fagter og rytme? Kan leg med sproget øge barnets/den unge opmærksomhed, nysgerrighed, lydhørhed?
Og på hvilken måde?

Indsæt selv tema

Mulighed for at udfylde selv.

Krop og sanser

Grovmotorik 14

(Bevægelser hvor de store muskelgrupper bliver brugt)
Tænk over og noter:
Hvad barnet/ den unge formår grovmotorisk?
F.eks.: kan klatre, spille bold, løbe mv.

Finmotorik 14

(Bevægelser hvor de små muskelgrupper bliver brugt)
Tænk over og noter:
Hvad kan barnet/den unge finmotorisk?
F.eks.: byggelege, påklædning, spisesituationer, kreative aktiviteter mv.

Sansning/Evnen til at opfatte 14

Tænk over og noter f.eks.:
Om barnet/ den unge har problemer med at integrere sine sanser med følesansen, muskelledsansen og balancesansen?
Har barnet/den unge f.eks. begrænsede eller meget stærke sansemæssige reaktioner?

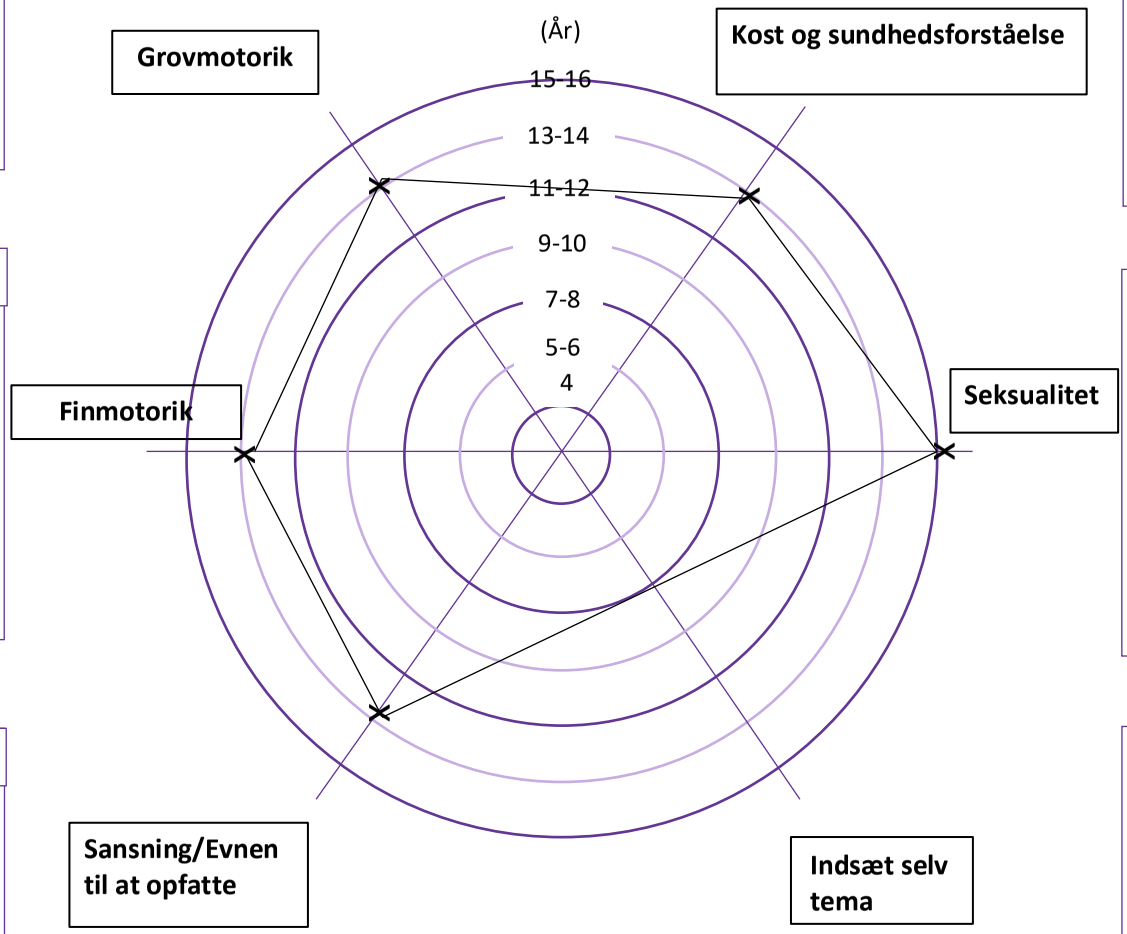

Kost og sundhedsforståelse 14

Tænk over og noter f.eks.:
Om barnet/den unge kan overskue konsekvenserne ved sunde/usunde kostvaner og aktiv/passiv livsstil?
I hvor høj grad kan barnet/den unge regulere kost- og motionsvaner?

Seksualitet 16+

Tænk over og noter f.eks.:
Hvordan udtrykker barnet/den unge sin seksualitet?

Indsæt selv tema

Mulighed for at udfylde selv.

Færdigheder i dagligdagen

Påklædning 14

Tænk over og noter f.eks.:
I hvor høj grad barnet/den unge har brug for hjælp til påklædning. Udfordres barnet/den unge f.eks. på grund af motorik, opmærksomhed osv.?

Måltider 14

Tænk over og noter f.eks.:
Om barnet/den unge spiser selvstændigt/med delvis støtte/fuld støtte, brug af bestik?
Kan barnet/den unge hælde af en kande, øse op mv.?

Hygiejne 14

Tænk over og noter f.eks.:
Om barnet/den unge selv har interesse i at gå på toilet, selv kan børste tænder, er opmærksom på egen hygiejne og udseende?

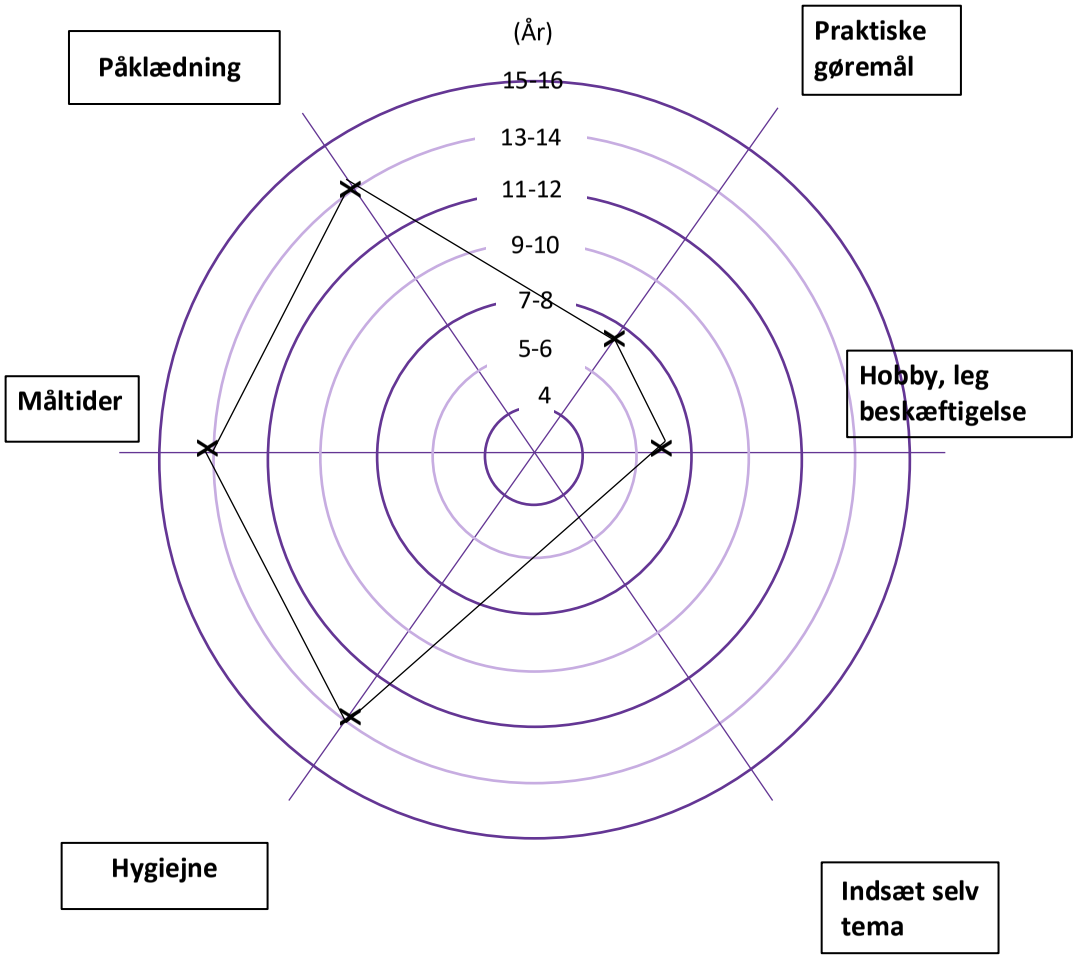

Praktiske gøremål 6-7

Tænk over og noter f.eks.:
I hvor høj grad barnet/den unge har brug for hjælp til at købe ind, oprydning, borddækning, rengøring mv.?

Hobby, leg, selvbeskæftigelse 6-7

Tænk over og noter f.eks.:
I hvor høj grad barnet/den unge kan aktivere sig selv med legetøj/musik/hobbyer eller andet?
Hvordan opfører barnet/den unge sig sammen med andre omkring leg, sang og andre aktiviteter?

Indsæt selv tema

Mulighed for at udfylde selv.

STYRKEBLOMSTEN - vejledning

Formål:

Styrkeblomsten er et samtaleværktøj til børn/unge og fagpersonale, som bygger på anerkendelse. Den bruges til at afdække og synliggøre flest mulige styrker hos barnet/den unge.
Det betyder, at arbejdet med barnet/den unge herefter kan blive mere opbyggende. Det sikrer også et fælles fagligt udgangspunkt i personalegruppen. Styrkeblomsten kan ligeledes bruges til at styrke forældresamarbejdet.

Metode:

Styrkeblomsten kan udfyldes enten i samarbejde med barnet/den unge, forældrene eller af fagpersonalet i grupper. Styrkeblomsten fungerer som en slags oversigt, hvor hvert blad er en styrke hos barnet/den unge. Det kan være personlighedstræk, adfærd eller færdigheder. Skriv, hvis det er personalets eller forældrenes antagelser.

I praksis:

Skriv alle barnets/den unges styrker.
For eksempel:

- er god til at tegne
- er glad for dyr
- er glad for at deltage i madlavning

Det har ingen betydning, hvor i blomsten man skriver styrken.

Arbejd videre:

Brug værktøjet ”*Betingelser for at styrken kan udfolde sig”* i det videre arbejde med de forskellige styrker.

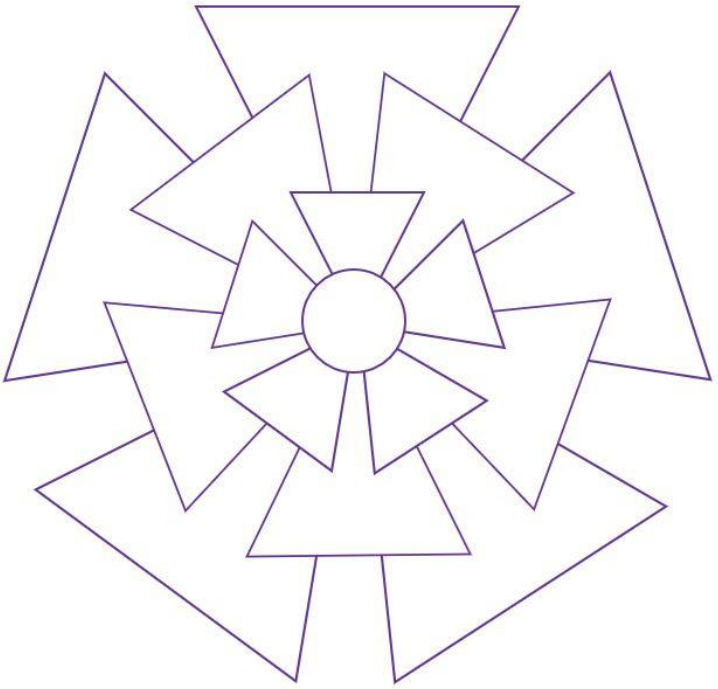

Styrkeblomst

Navn: Aviaja

Dato:

Sort: Personalets input
Rød: Barnet/den unges input
Blå: Pårørendes input
Grøn: Andre (skriv hvem)

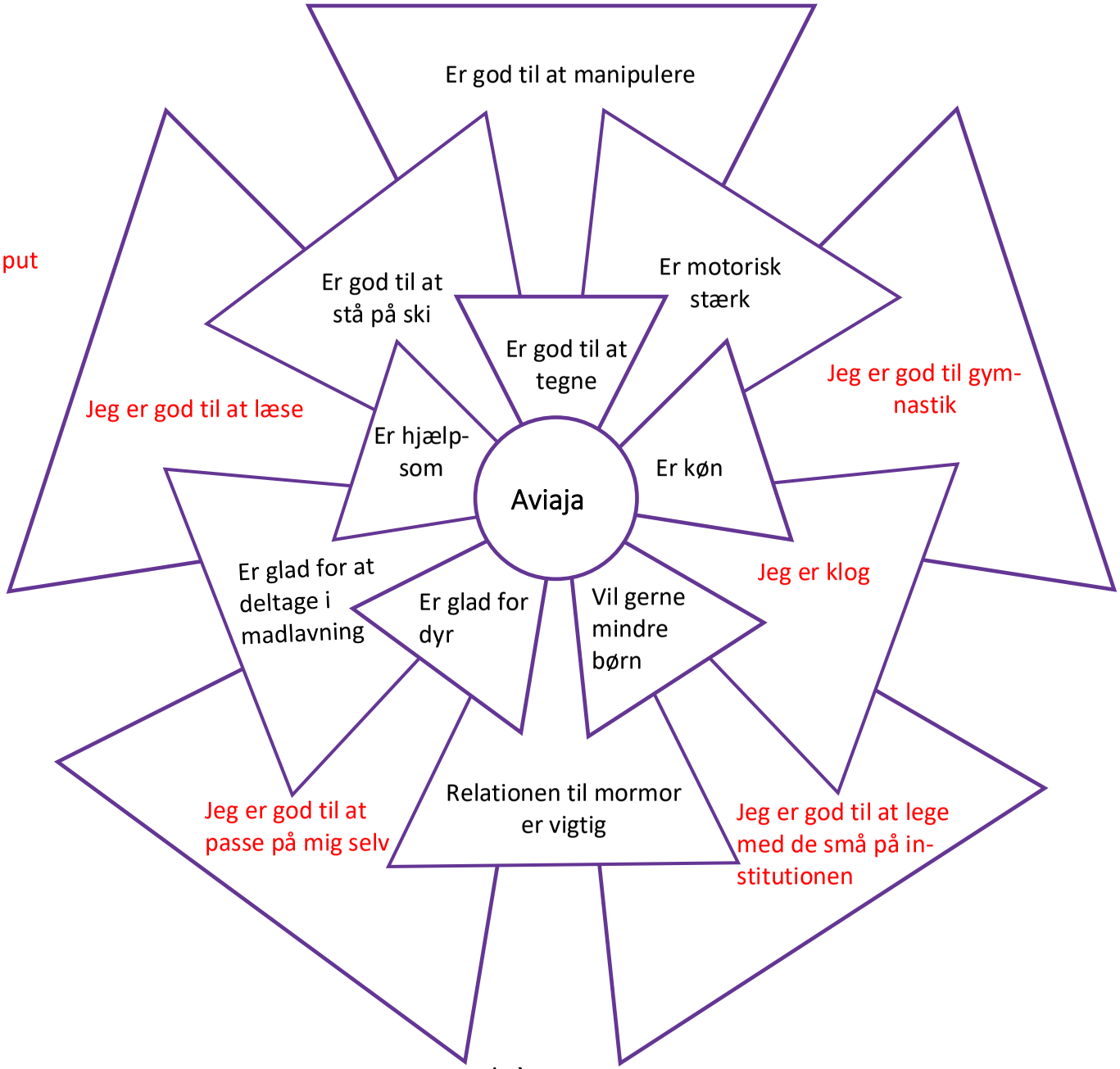

BETINGELSER FOR AT STYRKEN KAN UDFOLDE SIG – vejledning

Formål:

"Betingelser for at styrken kan udfolde sig" er et samtaleværktøj til både børn/unge og fagpersonale, som bygger på anerkendelse. Formålet er at få fokus på de positive styrker hos barnet/den unge og skabe en fælles bevidsthed om, hvilke betingelser der skal til, for at en styrke kan folde sig ud.

Metode:

Styrkerne kan være personlighedstræk, adfærd eller færdigheder. Hvis de vurderes som positive, skrives de som personlige styrker.
Det er enten fagpersonalet i teams eller sammen med barnet/den unge, der udfylder "Betingelser for at styrken kan udfolde sig", som en fælles afdækning af styrkerne.

I praksis:

"Betingelser for at styrken kan udfolde sig 1"

1. *Udfyld* blomstens blade med styrker fra *Styrkeblomsten*.
2. *Uddyb* hvordan den pågældende styrke konkret udspiller sig.
3. Beskriv og forklar hvilke *betingelser*, der skal være til stede, for at barnet/den unge kan bruge sine styrker - fx hvilken hjælp og støtte, der er brug for.

I praksis:

”Betingelser for at styrken kan udfolde sig 2”

Brug denne metode, når I arbejder dybdegående med én konkret styrke.

1. Tag en af styrkerne fra værktøjet *Styrkeblomsten* og *udfold* i 5 delpunkter.
2. *Uddyb* delpunkterne.
3. Beskriv til sidst *betingelserne* for hvert uddybet element.

Eks:

Styrke: Glad for at deltage i madlavning

Uddybet styrke af ”Planlægge måltidet”: Aviaja kan finde ud af, hvad hun gerne vil lave, finde en opskrift på nettet eller i en kogebog.

Betingelser: At der skal være en voksen til stede til at sparre med og løbende få anerkendelse af samt til at sikre, at hun bevarer koncentrationen.

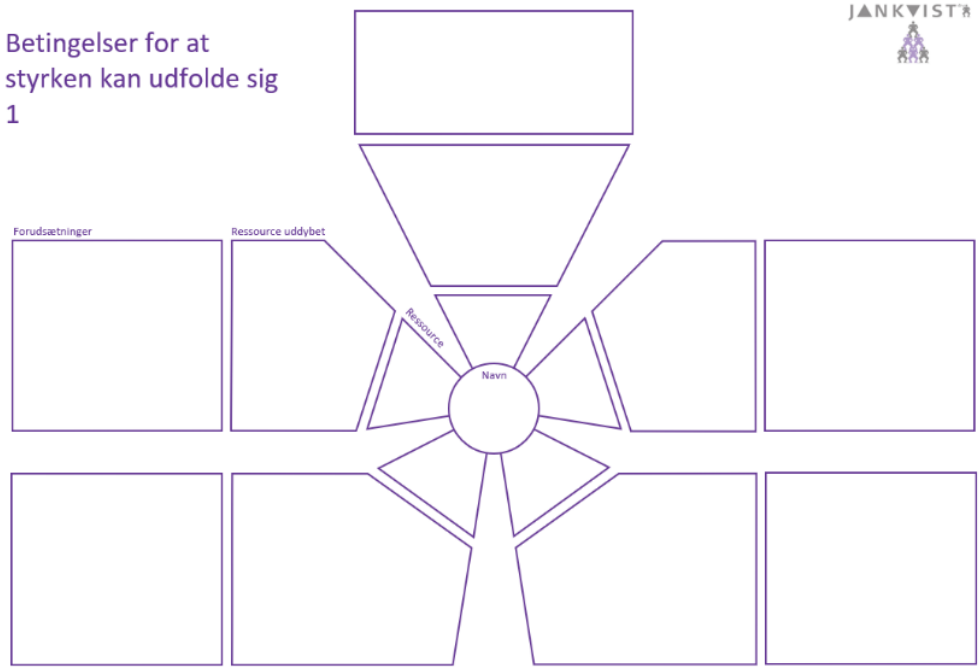

Betingelser for at styrken kan udfolde sig 1

Navn: Aviaja

Dato:

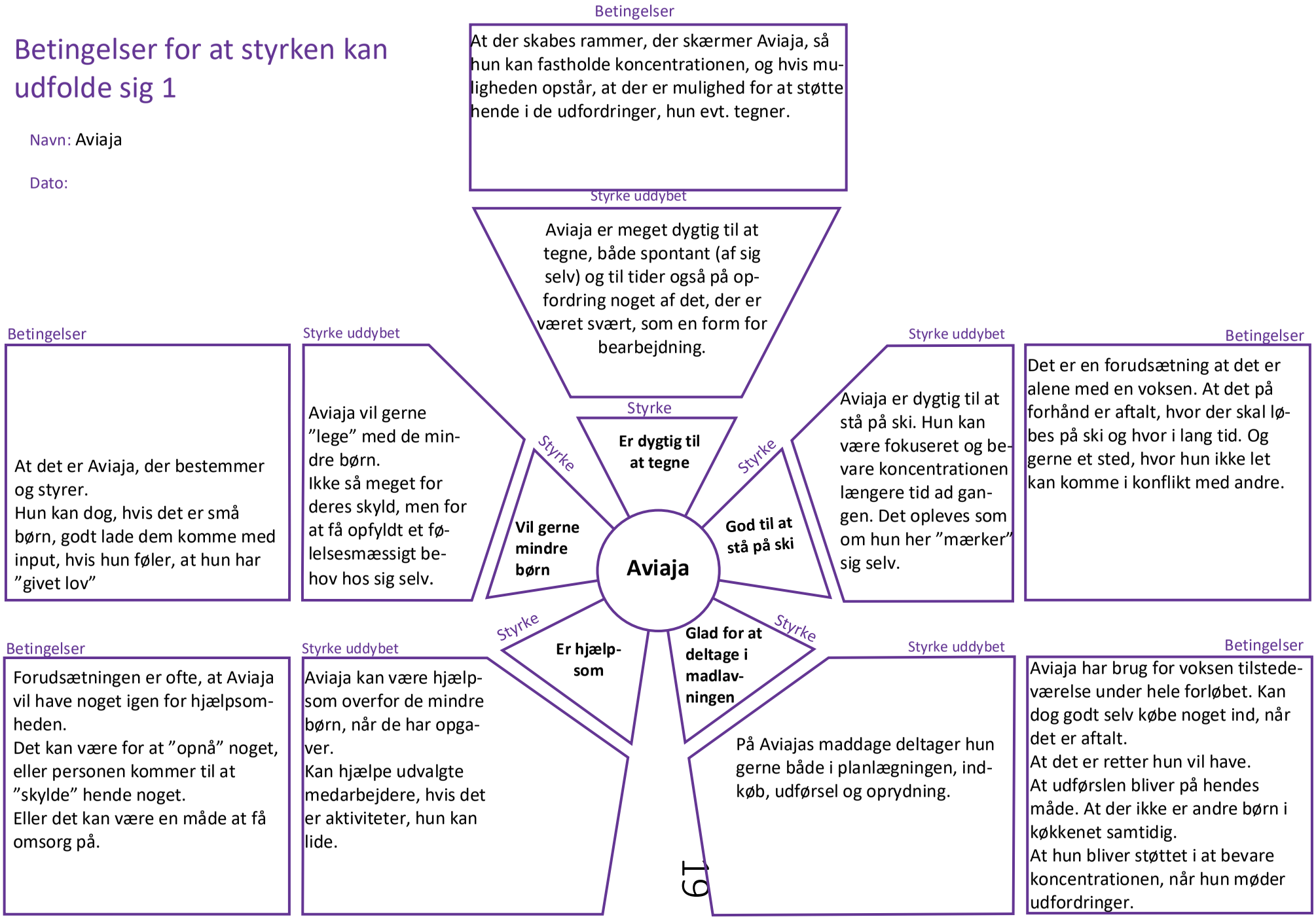

Betingelser for at styrken kan udfolde sig 2

Navn: Aviaja

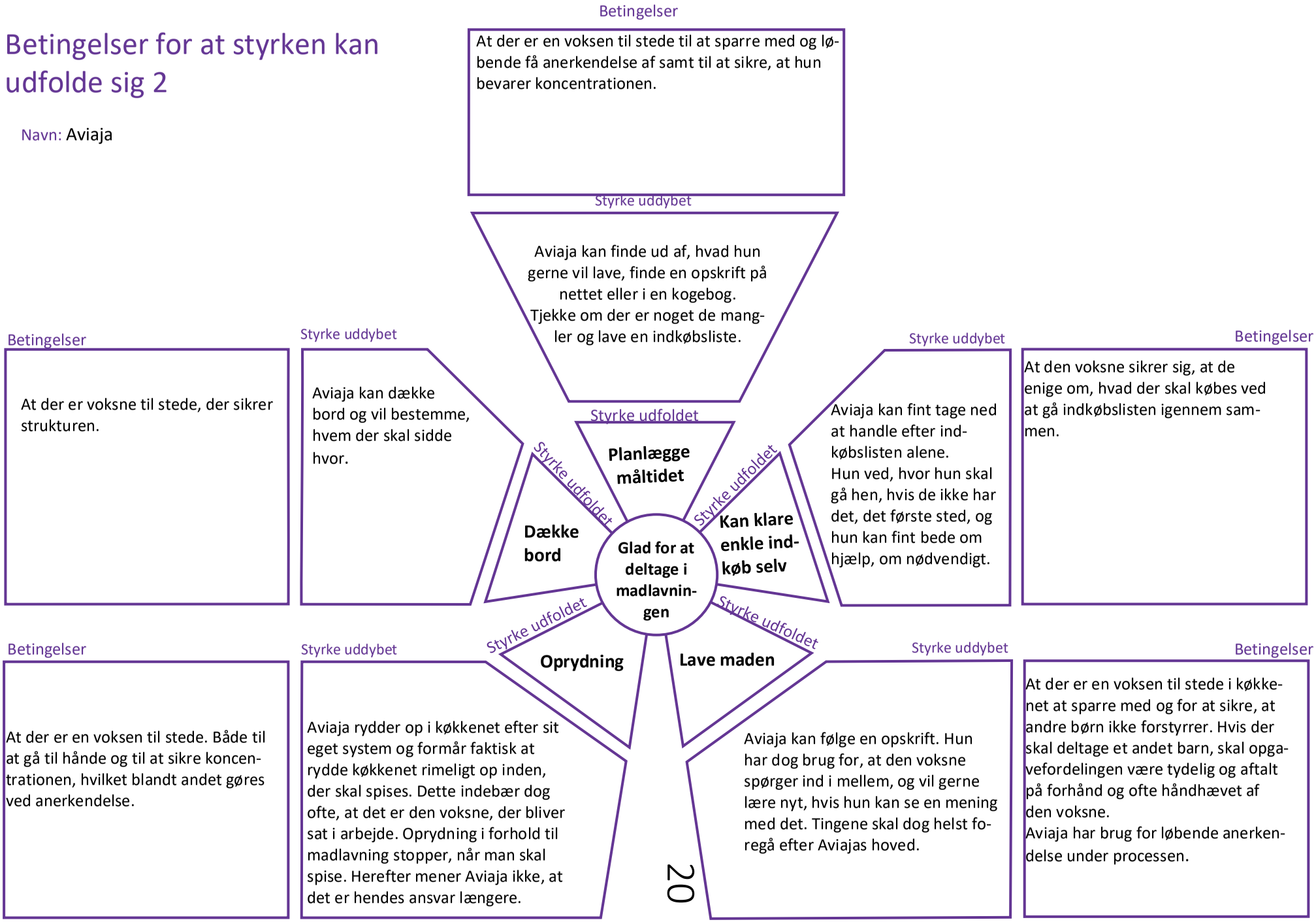

UDFORDRINGSBLOMSTEN - vejledning

Formål:

Udfordringsblomsten er et samtaleværktøj til fagpersonalet. Hvis vi har brug for at konkretisere hvilken adfærd hos barnet/den unge, der forhindrer os i at se på barnets/den unges styrker, bruger vi udfordringsblomsten til at afdække barnet/den unges udfordringer i en fælles samtale. Arbejdet med udfordringsblomsten kan bruges som udgangspunkt til at få vendt den udfordrende adfærd til en ønsket adfærd.

Metode:

Udfordringsblomsten udfyldes af fagpersonalet og evt. sammen med barnet/den unge. Den fungerer som en slags oversigt, hvor hvert blad er en udfordring hos barnet/den unge. Det kan være personlighedstræk, adfærd eller andet fagpersonalet eller barnet/den unge finder udfordrende i arbejdet med barnet/den unge.

I praksis:

Skriv barnets/den unges udfordringer for eksempel:

- larmende
- slår
- sidder aldrig stille

Det har ingen betydning, hvor i blomsten man skriver udfordringen.

Arbejd videre:

Arbejd videre med barnets/den unges udfordringer ved brug af værktøjerne. Brug værktøjet *"Undersøgelse af udfordring"* til det videre arbejde.

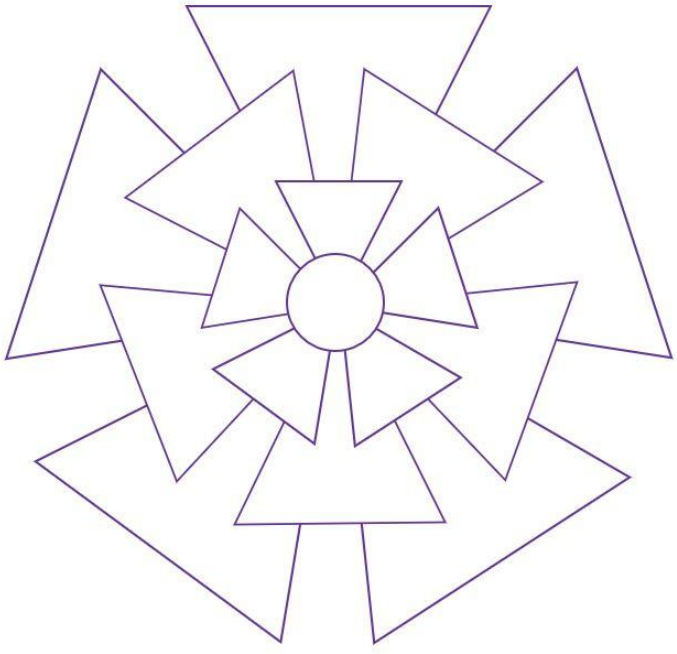

Udfordringsblomst

Navn: **Aviaja**

Sort: Personalets input
Rød: Barnet/den unges input
Blå: Pårørendes input
Grøn: Andre (skriv hvem)

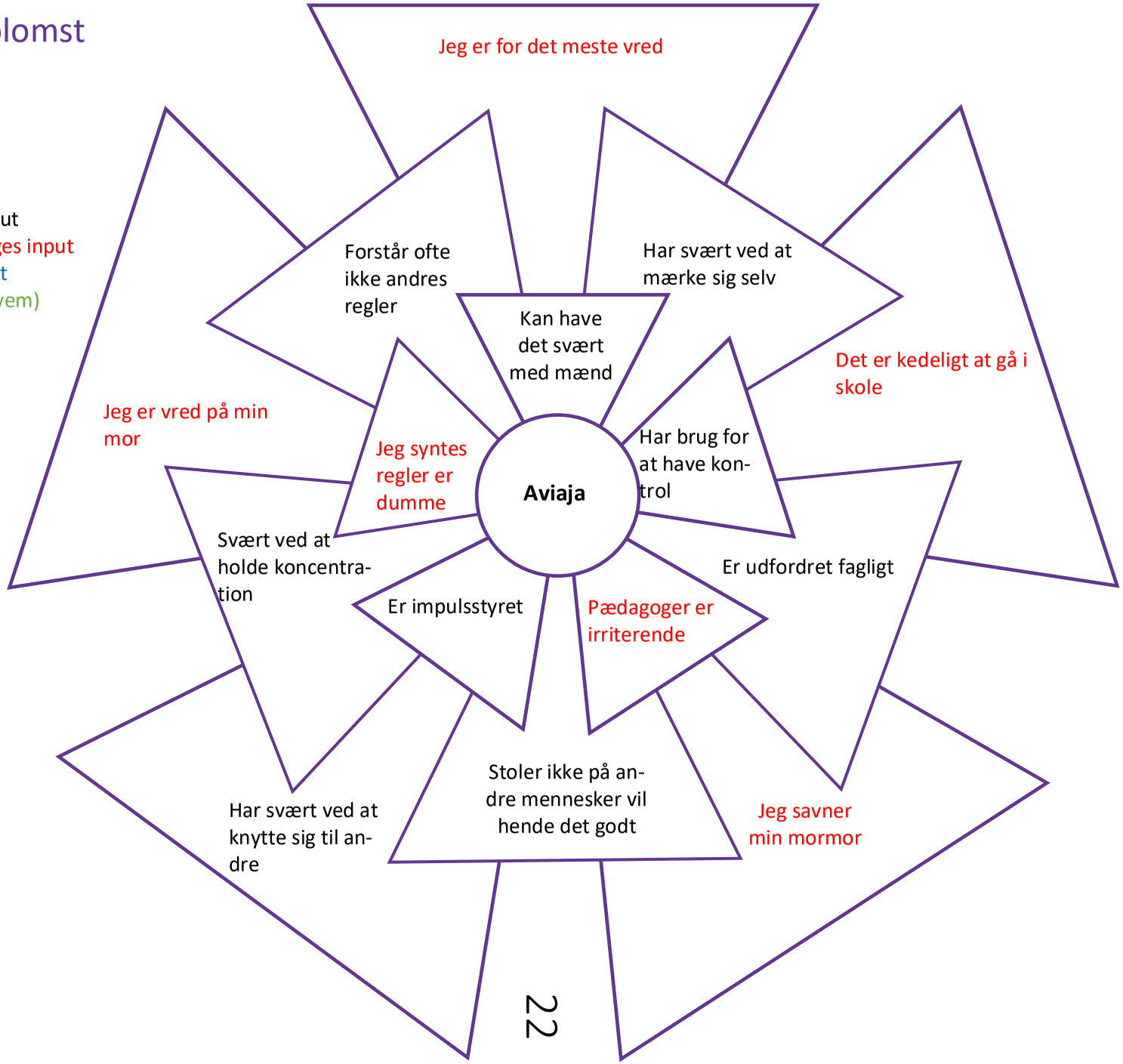

UNDERSØGELSE AF UDFORDRING - vejledning

Formål:

"Undersøgelse af udfordringer" er et samtaleværktøj til fagpersonalet. Det bruges i det opbyggende arbejde med enten at få ændret på en udvalgt udfordring, som barnet/den unge møder i sin hverdag eller som fagpersonalet oplever i arbejdet med barnet/den unge.

Arbejdet med *"Undersøgelse af udfordringer"* bruges til at få vendt en udfordring til en ønsket adfærd ved fx at ændre på rammer, forventninger, krav eller give barnet/den unge nye værktøjer.

Gennem arbejdet med værktøjet tydeliggøres udfordringen i en fælles samtale i personalegruppen. I gennemgår jeres antagelser for mulige årsager til udfordringen. Desuden tager I stilling til, hvilke betingelser der er nødvendige for at skabe en ændring.

Det er værdifuldt at tænke over og gennemgå dette i fællesskab, da I måske har forskellige bud på hvad, der ligger til grund for udfordringen mv.

Metode:

Fagpersonalet udfylder i fællesskab *"Undersøgelse af udfordringer".* Udfordringen uddybes og I gennemgår antagelserne for årsager til udfordringen. Beskriv hvad for en ændring I ønsker at opnå. Disse skrives ned med hvilke betingelser, der skal være til stede, og hvad en ændring vil kræve af personalet, det omgivende miljø mv.

I praksis:

1. *Udfordring:* Navngiv udfordringen.
2. *Udfordring uddybet:* Beskriv udfordringen.
3. *Antagelser:* Beskriv jeres antagelser for årsagen til udfordringen.
4. *Ønsket ændring*: Beskriv hvad for en ændring I ønsker at opnå.
5. *Betingelser for ændring*: Det kan både være forudsætninger for jeres eller barnets/den unges opnåelse af målet.

Arbejd videre:

Brug værktøjet *Måltrappen* til det videre arbejde.

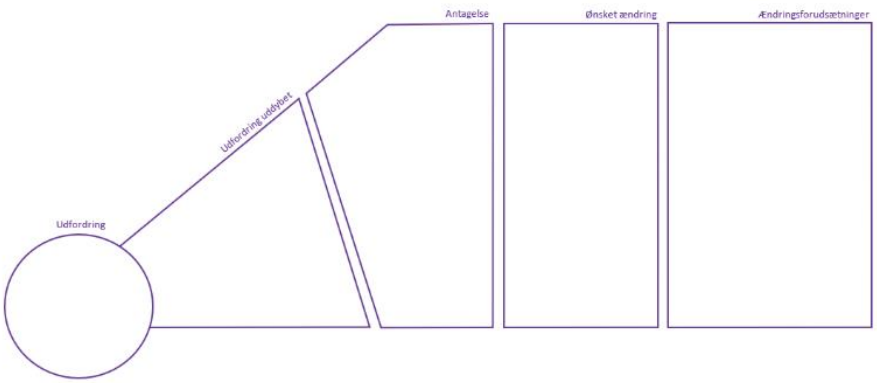

Undersøgelse af udfordring

Navn: **Aviaja**

Dato:

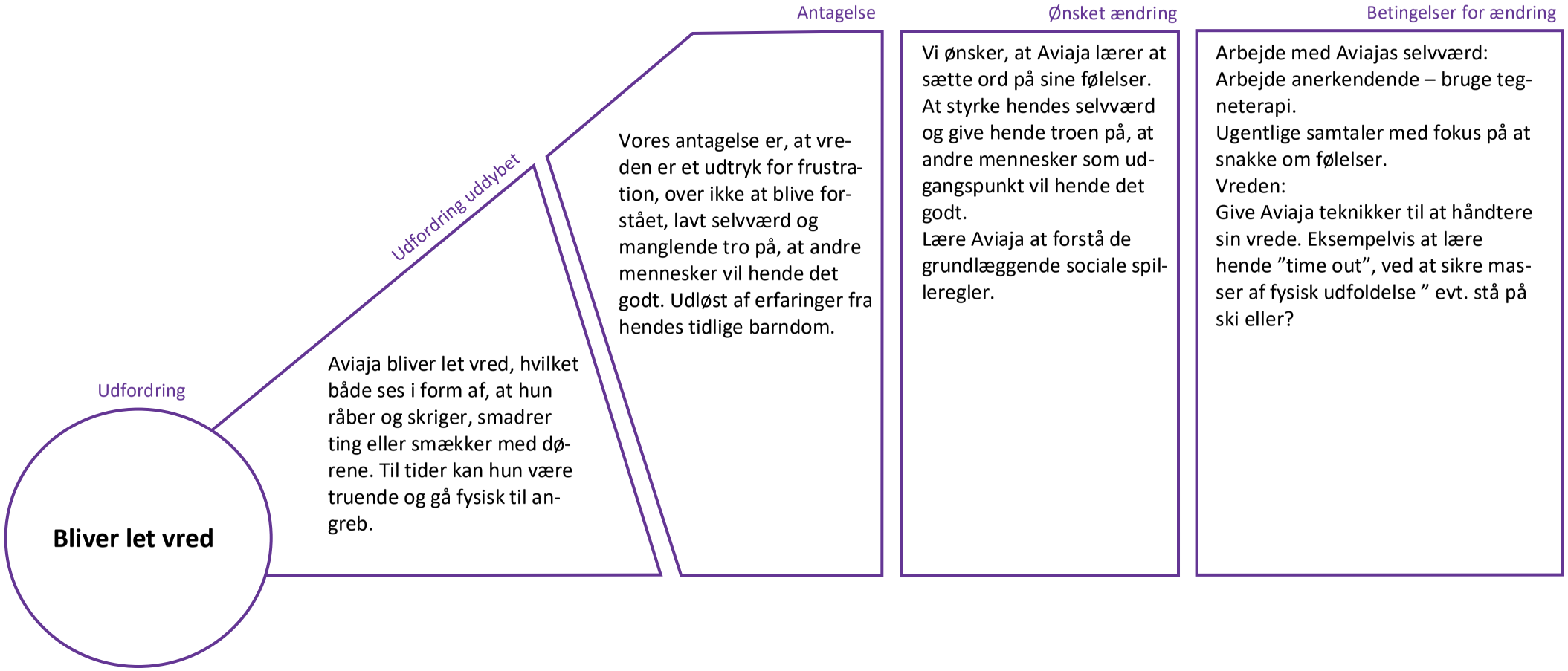

MÅLTRAPPEN - vejledning

Formål:

Måltrappen er et værktøj, der har til formål at gøre vejen tydelig for at nå målet for barnet/den unge ved at opstille helt konkrete mål for jeres arbejde med barnet/den unge. Ved at opdele mål i delmål, kan I sammen med barnet/den unge arbejde trin for trin frem mod den ønskede forandring.

Metode:

Med udgangspunkt i en ønsket ændring/alternativ adfærd, som fx kan være håndtering af en udfordring eller at lære nye færdigheder, skal I sammen udfylde måltrappen.
Til dette formål vælges konkrete tiltag, som skal opnås for, at målet kan opfyldes. Tiltag brydes op i handlinger, som skal føre til opnåelse af målet. Prioriter handlingerne.

Første handling skal være enkel. Derved får barnet/den unge motivation til at arbejde videre mod det endelige mål. Det endelige mål behøver ikke umiddelbart at være opnåeligt fra start. Værktøjet skal ses som et dynamisk værktøj, hvor nye mål og tiltag kan komme til undervejs.

I praksis:

1. Noter den overordnede *ønskede ændring eller alternative adfærd*, fx*: At Aviaja lærer at sætte ord på sine følelser.*
2. Opstil helt konkrete tiltag, som skal nås for at opnå succes.
3. Find ud af, hvilke handlinger der skal til for at opnå hvert tiltag. Vær så præcis som muligt, fx: *Aviaja bliver mødt med anerkendelse.*
4. Gør arbejdet konkret og målbart. Udfyld datoer for start, samt datoer for hvert enkelt tiltag. Skriv også, hvad fagpersonalet skal være OBS på ved hvert tiltag – fælder, opmærksomhedspunkter osv.
5. Aftal hvem der er ansvarlig for hvert enkelt tiltag. Skriv også, hvilke styrker fra *Styrkeblomsten* hos barnet/den unge, der kan understøtte hvert enkelt tiltag.
   Løber I tør for plads i værktøjet, kan I inddele hver boks til Tiltag i flere bokse.
   Når en måltrappe er nået, påbegyndes en ny.

Måltrappen

Her udfyldes tiltag for, hvad der skal til for at nå *den ønskede ændring/alternative adfærd*

Navn: Aviaja *Dato:*

Ønsket ændring/alternativ adfærd

At Aviaja lærer, at sætte ord på sine følelser.

Tiltag 5 *Styrke sat i spil:*	*Dato*	*OBS!*
Tiltag 4 **Ugentlige møder med Aviaja** Der holdes ugentlige møder med Aviaja med fokus på at håndtere følelser, heriblandt vrede. Til møderne tages udgangspunkt i at tegne følelserne og snakke om dem efterfølgende. *Styrke sat i spil:* ***Tegne***	*Dato*	*OBS!* **Husk den anerkendende tilgang**
Tiltag 3 **"Time-outs" og fysisk udfoldelse i forhold til vredeshåndtering** Der laves en liste sammen med Aviaja med et udvalg af aktiviteter/fysisk udfoldelse, hun kan lave, når hun mærker, at vreden presser på. *Styrke sat i spil:* ***Motorisk stærk***	*Dato*	*OBS!* **Orienter personalet om strategier**
Tiltag 2 **Daglig status med Aviaja** Om aftenen laves en status over, om vreden har været på besøg i dag, og hvad der evt. kunne gøres anderledes. *Styrke sat i spil:* ***God til at passe på mig***	*Dato*	*OBS!* **Anerkendende tilgang**
Tiltag 1 **Møde med Aviaja** Snakke med Aviaja om, hvad der udløser vreden. Kan hun mærke, den kommer? Kan hun evt. gøre noget andet, når den kommer? Hvordan kan de voksne støtte hende, når det er tilfældet? Lægge en fælles plan for håndtering af vreden. *Styrke sat i spil:* ***Jeg er god til at passe på mig selv***	*Dato*	*OBS!* **Orienter Aviajas netværk**

AFTALEKONTRAKTEN - vejledning

Formål:

Aftalekontrakten er barnets/den unges værktøj, der støtter barnet/den unge i at leve op til de forventninger, som stilles. Ved at lave en skriftlig aftale bliver forventningerne mere tydelige og forpligtende. Dette skaber bedre betingelser for, at personalet og barnet/den unge kan leve op til aftalen.

Metode:

Aftalen skrives ind i *aftalekontrakten* i samarbejde mellem fagpersonalet og barnet/den unge. Sammen aftaler fagpersonalet og barnet/den unge målet for, hvad de ønsker at opnå. Skriv hvilken handling/hvilke handlinger der skal til for at opnå målet. Det er vigtigt at bruge barnets/den unges egne ord for at give barnet/den unge ejerskabet af kontrakten.

I praksis:

Mål:

At jeg lærer at håndtere min vrede på en anderledes måde.

Handlinger:

1. Når Aviaja mærker, at vreden er på vej, bruger hun listen over ting, hun kan gøre for at slippe for vreden.
2. Når dette ikke virker, skal hun bede en voksen om hjælp.

Aftalekontrakt

Navn: Aviaja

Mål:

At jeg lærer at håndtere min vrede på en anderledes måde.

Handling:

1. Når jeg mærker vreden, skal jeg kikke på min liste over ting, jeg kan gøre, når jeg bliver vred.

2. Eller bede en voksen om hjælp.

Aftale indgået imellem

_____ _____

Dato og underskrift Dato og underskrift

Tillæg
Barnets normaludvikling

GRUNDLÆGGENDE MOTORISKE FÆRDIGHEDER (0-4 måneder).

0 - 1 måned	1 - 2 måneder	2 - 3 måneder	3 - 4 måneder
Når barnet ligger på ryggen: • alle led i arme og ben er bøjede det meste af tiden • ses tilfældige bevægelser med arme og ben • hvis hovedet drejes, følger kroppen mere eller mindre med i bevægelsen • kan trækkes op til siddende ved et forsigtigt greb om armene (hovedet støttes)	**Når barnet ligger på ryggen:** • holdes hovedet til en af siderne, mens det fægter med arme og ben • slår hælene i underlaget med arytmiske spark	**Når barnet ligger på ryggen:** • kan holde hovedet i midtstilling • ses begyndende symmetriske bevægelser i arme og ben	**Når barnet ligger på ryggen:** • kan dreje hovedet uden at kroppen følger med • kan holde hovedet i forlængelse af kroppen, når barnet trækkes op til siddende stilling (minus headlag)
Når barnet ligger på maven: • kan løfte hovedet kortvarigt • kan dreje hovedet til begge sider	**Når barnet ligger på maven:** • sparker spontant med næsten fuld knæstrækning • kan dreje hovedet til begge sider	**Når barnet ligger på maven:** • barnet kan løfte hovedet til 45 grader eller mere • sparker aktivt • laver begyndende kravle-	**Når barnet ligger på maven:** • ses stabilt hovedløft til 90 grader, hvor barnet støtter på underarmene (albuer og fingre er bøjede)
Når barnet holdes lodret: • kan kortvarigt have vægt på benene	**Når barnet bæres:** • ses kortvarigt løft af hovedet fra den voksnes skulder	**Når barnet bæres:** • kan kortvarig selv holde hovedet	**Når barnet bæres:** • kan barnet selv holde hovedet

GRUNDLÆGGENDE MOTORISKE FÆRDIGHEDER (4-8 måneder).

4 - 5 måneder	5 - 6 måneder	6 - 7 måneder	7 - 8 måneder
Når barnet ligger på ryggen: • hjælper barnet selv til, når han/hun trækkes op ved armene til siddende stilling • bøjer barnet benene op mod maven og tager fat om sine tæer	**Når barnet ligger på ryggen:** • kan det rulle fra ryg til siden og begynder at kunne rulle helt om på maven	**Når barnet ligger på ryggen:** • kan løfte hovedet isoleret uden skulderløft og kigge efter noget • ruller fra ryg til mave	
Når barnet ligger på maven: • er arme og ben helt udstrakte, mens bækkenet hviler på underlaget • holder barnet hovedet højere og støtter både på underarmene og strakte arme	**Når barnet ligger på maven:** • kan barnet rulle fra mave til ryg • støtter barnet på strakte arme og strakte hænder og rækker efter legetøj	**Når barnet ligger på maven:** • forsøger at mave sig frem for at nå en genstand, men uden held • støtter på strakte arme, skubber vægten over på en arm og griber ud efter noget	**Når barnet ligger på maven:** • bruger det fortrinsvis armene til at krybe fremad
	Når barnet holdes lodret: • holder barnet nogen vægtbæring og/eller hop, når fødderne støtter mod fast underlag. Siddende på skød kan barnet med let voksenstøtte holde ryggen ret	**Når barnet er siddende:** • siddende på skød, kan barnet nu holde ryggen ret uden støtte • siddende kortvarigt på gulv ses faldrefleks med arme. • Barnet kan tage for sig fremad med begge hænder og med strakte albuer og	**Når barnet er siddende:** • kan det sidde selvstændigt i flere minutter og samtidig lege med legetøj • begynder det at rotere overkroppen for at række efter legetøj bag sig • ses faldrefleks med arme. Barnet tager for sig til højre og til venstre med hver hånd og med strakte albuer og fingre

GRUNDLÆGGENDE MOTORISKE FÆRDIGHEDER (8-15 måneder).

8 - 9 måneder	9 - 10 måneder	11 - 12 måneder	12 - 15 måneder
Barnet: • sidder længe på gulvet med ret ryg • kryber på maven forlæns og baglæns • ruller hen over gulvet • står med støtte, når det anbringes stående • kommer selv fra maveliggende til knæ-hælsiddende • kommer selv fra langsiddende til knæ-fire-stående	**Barnet:** • rokker frem og tilbage i knæhælsiddende stilling • trækker sig frem på knæene i knæhælsiddende ved armenes hjælp uden at få vægten helt frem over armene • kommer fra ryliggende gennem maveliggende til siddende • begynder at kravle • trækker sig selv til stående	**Barnet:** • går sidelæns ved • møbler • sætter sig på gulvet • med et bump • står få sekunder uden støtte	**Barnet:** • står alene • sætter sig kontrolleret på gulvet • går alene, bredsporet, uden rotation i ryggen og med let bøjede knæ og hofter • rejser sig fra ryliggende, gennem maveliggende og knæ-fire-stående til stående uden støtte • står på knæene, uden støtte af hænderne

GRUNDLÆGGENDE MOTORISKE FÆRDIGHEDER (15-30 måneder).

15 - 18 måneder	18 - 21 måneder	21 - 24 måneder	24 - 30 måneder
Barnet: • bøjer sig ned til hugsiddende og op igen, uden støtte (tager noget op fra gulvet) • går op og ned ad et svagt skrånende underlag • kan gå på trapper, når de holder ved gelænder eller væg • kan gå få skridt baglæns • klatrer op og ned af møbler og over forhindring	**Barnet:** • "løber" stift på flade fødder • går op og ned af trapper ved at holde fast i gelænderet • går få meter baglæns uden støtte • går sidelæns uden støtte, mindst 2 meter • går på knæene uden støtte fra hænderne • sidder i hugsiddende under leg • sparker til en bold, der ligger i ro • hopper støttet i begge hænder	**Barnet:** • kan standse pludseligt under løb uden at falde • "hopper" på flade fødder, støttet i begge hænder • skifter retning pludseligt • kan stående på stedet: • sparke til bold uden at vælte • kaste en bold fremad med begge hænder • hoppe ned fra nederste trappetrin med samlede fødder	**Barnet:** • kører på trehjulet cykel og/eller løbecykel • kaster en bold med hænderne over hovedhøjde • griber en stor bold ind mod kroppen • Kan gå på trapper op og ned uden at bruge gelænderet • hopper med begge ben, på stedet eller over en streg • begynder selv at kunne øve sig i at slå kolbøtter • øver sig i at gå på line - kun den ene fod er på stregen

30-36 måneder	3-4 år	4-5 år	5-6 år
Barnet: • rutscher alene • kan stå kortvarigt på et ben • hopper fremad på samlede fødder • går med god balance i ujævnt terræn • kan gå på tæerne • går med begyndende rotation i ryggen og med medsving af arme	**Barnet:** • går op og ned af trapper med fodskifte og uden at holde ved gelænderet • løber med "svæv" • står på et ben i flere sekunder • sparker til stor bold - endnu ret usikkert • går på line på bred streg (ca. 8 cm). Tæerne skal pege fremad. • begynder at hinke • cykler med/uden støttehjul	**Barnet:** • roterer frit medkroppen under gang • står på et ben uden sko, uden støtte og uden at knæene rører hinanden • rejser sig hurtigt fra rygliggende stilling • kan lave galop-hop • kaster en genstand i en kasse eller kurv med stor præcision • flytter sig hensigtsmæssigt for at kunne gribe en bold • kravler på stige • sparker til en bold mod et mål med præcision • hopper 3-4 hop fremad på et ben, uden sko og uden støtte • kan lave et højt "fjederhop"	**Barnet:** • står længe (ca. 30 sekunder) på et ben både på højre og på venstre. Knæene må ikke røre hinanden • kører på 2-hjulet cykel på ubefærdet vej • kan lave gadedrengeløb • hinker og kan skifte ben undervejs • sjipper i hulahopring 2-3 gange i træk uden pause • kan springe langt frem i et enkelt hop på samlede ben • kan hoppe ned fra minimum 60 cm højde • løber med svæv og rotation i ryggen

RÆKKE- OG GRIBE FÆRDIGHEDER (0-4 måneder)

0 - 1 måned	1 - 2 måneder	2 - 3 måneder	3 - 4 måneder
Barnet: • knytter ofte hænderne • knytter hånden om en finger, som placeres i barnets håndflade og barnet kan ikke slippe igen (griberefleks)	**Barnet:** • knytter fortsat hånden om en finger, som placeres i barnets håndflade, men barnet kan nu begynde at slippe igen • har knyttede hænder det meste af tiden • laver kradsebevægelser i underlaget	**Barnet:** • holder kun om en genstand, hvis genstanden rører ved hånden • kan begynde at række ud efter - ex ansigter og tydelige genstande • taber endnu ranglen som man - ex har givet barnet i hænderne • holder genstand mod håndfladen med 3., 4. og 5. finger. Tommel- og pegefinger medvirker ikke	**Barnet:** • har fortsat aftagende griberefleks (slipper en genstand, hvis den voksne tager den) • rækker med åben hånd ud efter ting, og berøring af hånden er ikke længere en forudsætning • griber ukoordineret (griber usikkert, ofte ved siden af)

RÆKKE- OG GRIBE FÆRDIGHEDER (4 - 8 måneder)

4 - 5 måneder	5 - 6 måneder	6 - 7 måneder	7 - 8 måneder
Barnet: • slipper motiveret en genstand, men med besvær. • kan barnet så småt begynde at række frem mod legetøj • håndterer større genstande med begge hænder samtidigt • ryster legetøj, der fremkalder lyd, slår det sammen	**Barnet:** • hjælper selv til med at holde om sutteflasken • griber om genstande med flere fingre fra lillefinger siden • griber efter legetøj, i starten lidt usikkert - ex holder legetøj, skifter fra hånd til hånd og putter det i munden • slår genstand mod bordet (op-ned) og laver støj • krammer et stykke papir sammen med begge hænder, putter det i munden og trækker det fra hinanden	**Barnet:** • kan vende og dreje genstand i hånden og nøje betragte den • slår genstand mod bordet (op-ned) • kan række og gribe sikkert efter genstand • putter egne tæer i munden	**Barnet:** • har begyndende pincetgreb • tager rosin op fra bordet ved at hånden lægges fladt over rosinen, og fingrene skubber den ind i hånden • åbner og lukker hånden • holder selv mad med fingrene og bider deraf

RÆKKE- OG GRIBE FÆRDIGHEDER (8-15 måneder)

8-9 måneder	9-10 måneder	11-12 måneder	12-15 måneder
Barnet: • slipper genstand på opfordring - ex give-tage leg • klapper hænderne sammen • benytter pincetgreb, men endnu usikkert - ex en rosin tages op fra bordet med spidsen af tommel- og pegefinger, men endnu famlende • stikker pegefingeren i huller (nysgerrigt undersøgende) • slår 2 genstande, en i hver hånd, mod hinanden • hjælper til med at holde om krus	**Barnet:** • benytter pincetgreb • løfter kop i hank med en hånd	**Barnet:** • benytter pincetgreb hurtigt og sikkert • benytter topgreb eller tværgreb til håndtering af ske eller andet redskab; oftest indaddrejet • laver kradserier med en blyant • tager huen af	**Barnet:** • triller stor bold siddende på gulvet. Ikke retningsbestemt • bygger tårn af 2 terninger (2,5 cm) • spiser alene, brug for lidt hjælp, spilder lidt • drikker alene af kop og uden at spilde ret meget • har begyndende hånddominans

RÆKKE- OG GRIBE FÆRDIGHEDER (15-30 måneder)

15-18 måneder	18-21 måneder	21-24 måneder	24-30 måneder
Barnet: • tager selv stor bold op fra gulvet og forsøger at kaste den (bestemt retning af kastet fordres ikke) • bygger tårn af 3 klodser (2,5 cm) • bruger hammer eller byggeklods som værktøj • kradser med en blyant midt på papiret (holder ofte langt ude på skaftet) • trækker tøj af • holder på ske med indaddrejet tværgreb (holder langt ude på skaftet) • bruger hjælpemidler til at få fat i noget	**Barnet:** • bygger tårn af 4 terninger (2,5 cm) • leger med telefonen, trykker på tasterne • læsser legetøjsbiler med mindre genstande • tænder og slukker på en kontakt • lægger enkle former i formbræt • trækker store perler på snor	**Barnet:** • bygger tårn af 6-7 terninger (2,5 cm) • kaster stor bold stående, retningsbestemt • vender enkeltvist sider i bog • benytter indaddrejet tværgreb ved spisning og ca. midt på skaftet	**Barnet:** • strækker fingrene i passende grad, når genstand tages • åbner og lukker for vandhanen • begynder at børste tænder • kan håndtere en saks • knapper tøj op og forsøger at trække sokker og undertøj på • lægger svære brikker på plads i formbræt (oval, stjerneformet, sekskantet osv.) • benytter tværgreb med strakt pegefinger eller mere udviklet greb

RÆKKE- OG GRIBE FÆRDIGHEDER (30-36 måneder og 3-6 år)

30-36 måneder	3-4 år	4-5 år	5-6 år
Barnet: • skænker selv op i kop • spiser og drikker uden hjælp • bygger tårn af 8 terninger (2,5 cm) • kan bygge og kopiere enkle klodsopstillinger (3 klodser) • har begyndende interesse for at farvelægge i malebøger indenfor stregerne • tegner en cirkel efter fortegning og maler vandrette og lodrette streger • tager sko på	**Barnet:** • benytter fingergreb (penselgreb) til spisning og tegning. Redskabet holdes kun med fingrene, ikke længere mod håndfladen • griber stor bold (den voksne kaster med underhåndskast, og barnet griber med begge hænder og spredte fingre, på en afstand af mindst 1 meter) • griber lille bold (den voksne kaster til barnet med underhåndskast og barnet griber med begge hænder holdt som en skål, eller med et mere udviklet greb) • smører et stykke brød • skærer med kniv og spiser med gaffel	**Barnet:** • former dyr og personer i ler • tegner mennesker med mindst 3 detaljer (ører, næse, mund) • tegner tegninger med genkendelig form • tegner firkant eller kors efter fortegning • klipper med saks med en vis nøjagtighed • knapper sit tøj • anvender låse og nøgler • bruger begge hænder uafhængigt af hinanden, når der leges med klodser • benytter lavt skrive/tegnegreb. Dvs. at barnet holder så langt nede på blyanten, at • underarmen støtter på bordet	**Barnet:** • kaster med stor bold med undergrebskast mod væg, på en afstand af mindst 1 meter. Bolden må gerne ramme gulvet en gang, før barnet griber, men ikke flere gange • kaster med lille bold. Barnet kaster bolden ned mod gulvet og griber med begge hænder • barnet dribler med stor bold mindst 3 gange i træk • klipper efter en lige streg 10 cm uden at "hakke" • er i gang med at øve eller kan skrive sit eget navn

RÆKKE- OG GRIBE FÆRDIGHEDER - fortsat (30-36 måneder og 3-6 år)

30-36 måneder	3-4 år	4-5 år	5-6 år
	• tegner enkelte bogstaver og tal samt forsøg på at tegne noget, der kan genkendes • forbinder punkter til et billede • bygger stier og tunneller i sand • tager selv tøj af og på	• benytter malegreb stående ved bord. Barnet kan male med penselspidsen, uden at tvære den helt ud mod papiret • spiller med stor bold. Barnet slår bolden mod gulvet og griber med begge hænder og med spredte fingre	

SOCIAL OG FØLELSESMÆSSIG UDVIKLING (0-4 måneder).

0 - 1 måned	1 - 2 måneder	2 - 3 måneder	3 - 4 måneder
Barnet: • meddeler sine behov ved forskellig slags gråd - ex sult, smerte, træthed, opmærksomhed, ophidselse, våd ble • varme og behov for kontakt som at blive taget op • beroliges, når det tages op og vugges • reagerer på kendt ansigt eller stemme - ex ser direkte på personen, sparker og vifter med armene, smiler, drejer hovedet • kan følge personer eller farverige/glinsende genstande med øjnene i ca. 3. sek. • reagerer på at blive overladt til sig selv - ex græder, viser tegn på ubehag, klynker • viser glæde ved kontakt - ex smiler, bevæger kroppen, sparker, vifter med armene, ændringer i åndedræt, -laver smålyde.	**Barnet:** • meddeler sine behov med gråd- ex sult, smerte, træthed, opmærksomhed, ophidselse, våd ble, varme og behov for kontakt som at blive taget op • beroliges, når det tages op • reagerer på bekendt ansigt eller stemme - ex ser direkte p§ personen, sparker og vifter med armene, smiler, klukker, drejer hovedet • følger personer med øjnene (koordinerer øjnene, så de nu følges mere ad) • reagerer på at blive overladt til sig selv - ex skriger, græder, viser tegn på ubehag, klynker • viser forskellige slags gråd ex for sult og smerte • reagerer, når nogen bøjer sig, nedfor at tage det op ex smiler, sparker, vifter med armene, ændringer i åndedræt	**Barnet:** • genkender primærpersonens ansigt og reagerer, når ansigtet forsvinder ud af barnets synsfelt (ændrer ansigtsudtryk eller andre tegn på reaktion) • genkender primærpersonens stemme uden at kunne se hende • meddeler sine behov ved gråd - ex sult, smerte, træthed, behov for opmærksomhed, ophidselse, våd ble, varme, behov for kontakt (som at blive taget op) • reagerer på kendt ansigt eller stemme - ex ser direkte på personen, sparker og vifter med armene, smiler, drejer hovedet	**Barnet:** • genkender mere end en kendt person, f.eks. smiler, bevæger arme og ben og siger lyde • registrerer, når den genstand, barnet leger med, bliver fjernet • bliver rolig, når nogen nærmer sig • bliver glad, når det tages op - ex vrider sig, sparker, vifter med armene • reagerer, når nogen taler til det - ex afbryder leg, bliver rolig, smiler • viser tydeligere glæde ved kontakt og smil ved at smile og blive mere aktiv

SOCIAL OG FØLELSESMÆSSIG UDVIKLING - forsat (0-4 måneder).

0 - 1 måned	1 - 2 måneder	2 - 3 måneder	3 - 4 måneder
	• viser glæde ved kontakt - ex reagerer på smil, Bevæger kroppen kraftigere, sparker, vifter med armene, laver smålyde	• reagerer hvis timing og det følelsesmæssige udtryk ikke passer sammen • reagerer på at blive overladt til sig selv - ex skriger, græder, viser tegn på ubehag, klynker • viser forskellige slags gråd - ex for sult og smerte • reagerer, når nogen bøjer sig ned for at tage barnet op. Ex smiler, sparker, vifter med armene, ændringer i åndedræt • viser tydelig glæde ved kontakt - ex reagerer på smil, bevæger kroppen kraftigere, sparker, vifter med armene, laver smålyde	

SOCIAL OG FØLELSESMÆSSIG UDVIKLING (4-8 måneder).

4 - 5 måneder	5 - 6 måneder	6 - 7 måneder	7 - 8 måneder
Barnet: • genkender mere end en kendt person og smiler, bevæger arme og ben og laver lyde • reagerer, når legetøjet, barnet leger med, bliver fjernet (følger den med øjnene, ændrer ansigtsudtryk) • bliver rolig, når nogen nærmer sig • bliver glad, når det tages op - ex vrider sig, sparker, vifter med armene • reagerer, når nogen taler til det - ex afbryder leg, bliver rolig, smiler • leger "borte - tit - tit" - ex bag hånd, papir eller et stykke stof • nyder, når nogen leger, eller taler med det/både smiler og ler under kontakt • reagerer positivt på eget spejlbillede (rækker ud, smiler, rører det med munden etc.)	**Barnet:** • genkender mere end en bekendt person - ex smiler, bevæger armene og benene og siger lyde • reagerer, når legetøjet, barnet leger med, bliver fjernet • bliver rolig, når nogen nærmer sig • bliver ivrigt glad, når det tages op - ex vrider sig, sparker og vifter med armene • reagerer, når nogen taler til barnet - ex afbryder leg, bliver rolig, smiler • leger "borte - tit - tit" - ex bag hånd, papir eller et stykke stof • nyder, når nogen • leger eller taler med barnet og både smiler og ler ved kontakt	**Barnet:** • reagerer med tilknytningsadfærd, når barnet adskilles fra primære omsorgspersoner (separationsangst) - ex rækker ud efter, smiler, kravler eller kryber hen mod primære omsorgspersoner. Græder, stivner, drejer hovedet, vrider sig, kravler væk fra fremmed • reagerer på sit eget spejlbillede - ex smiler, bevæger sig imod det, aer det, kysser det og siger lyde • reagerer på andre børns følelser og tilnærmelser - ex på deres stemme, gråd, trusler eller kontaktinitiativer, ved lyde eller mimik	**Barnet:** • reagerer med tilknytningsadfærd, når barnet adskilles fra primære omsorgspersoner (separationsangst) - ex rækker ud efter, smiler, kravler eller kryber hen mod primære omsorgspersoner. Græder, stivner, drejer hovedet, vrider sig, kravler væk fra fremmed • reagerer på sit eget spejlbillede - ex smiler, bevæger sig imod det, aer det, kysser det, siger lyde • reagerer på andre børns følelser og tilnærmelser - ex på deres stemme, gråd, trusler eller kontaktinitiativer ved lyde eller mimik • tager initiativ til kontakt - ex strækker armene ud, "kalder", griber i bluse, hår, smykker etc.

SOCIAL OG FØLELSESMÆSSIG UDVIKLING - fortsat (4-8 måneder).

4 - 5 måneder	5 - 6 måneder	6 - 7 måneder	7 - 8 måneder
		• tager initiativ til kontakt - ex strækker armene ud, "kalder", griber i bluse, kigger insisterende viser tilknytning til mor, far eller foretrukne omsorgsperson - ex klynger sig til, ønsker at blive taget op og græder, når den fortrolige voksne går • Vinker "farvel", når det bliver opfordret, når den voksne vinker først • udtrykker følelser på forskellige måder - ex ler, klapper, skubber noget væk det ikke kan lide eller ler, når det fanger nogens opmærksomhed • forsøger at beskytte genstande, det leger med - ex med lyde (protestlyde) eller bevægelser	• viser tilknytning til mor, far eller foretrukne omsorgsperson - ex klynger sig til, ønsker at blive taget op, græder, når den fortrolige voksne går • vinker "farvel", når det bliver opfordret; når den voksne vinker først • udtrykker følelser på forskellige måder - ex ler, klapper, skubber noget væk, det ikke kan lide, ler, når det fanger nogens opmærksomhed • forsøger at beskytte genstande, det leger med - ex med lyde (protestlyde) eller bevægelser

SOCIAL OG FØLELSESMÆSSIG UDVIKLING (8-15 måneder).

8-9 måneder	9-10 måneder	11-12 måneder	12-15 måneder
Barnet: • reagerer forskelligt over for fortrolige og mindre fortrolige - ex reagerer med frygt på fremmede • reagerer på sit eget spejlbillede - ex smiler, bevæger sig imod det, aer det kysser det, siger lyde • reagerer på andre børns følelser og tilnærmelser - ex på deres stemme, gråd, trusler eller kontaktinitiativer ved lyde eller mimik • tager initiativ til kontakt - ex strækker armene ud, "kalder", griber i bluse • viser tilknytning til mor, far eller foretrukne omsorgsperson - ex klynger sig til, ønsker at blive taget op, græder, når den fortrolige voksne går	**Barnet:** • følger en mundtlig anvisning, som ledsages med relevante fagter - ex kom her, læg dig ned, giv mig skeen • reagerer med forskellige følelser på positive eller negative følelser hos andre - ex glad, når nogen roser; græder eller bliver stille, når det bliver skældt ud • efterligner voksnes bevægelser eller lyde, når det bliver "opfordret" til det, - ex slår smæld med tungen, når den voksne gør det; sætter finger på næsetippen, peger på genstande, • banker, puster, ryster på hovedet • udtrykker ved tegn, hvad det ønsker - ex peger på det, det vil have eller opnå • vinker spontant "farvel", når nogen går ud af stuen	**Barnet:** • følger en mundtlig anvisning, - som ledsages med relevante fagter - ex kom her, læg dig ned, giv mig skeen • reagerer med forskellige følelser på positive eller negative følelser hos andre, ex glad, når nogen roser det, græder eller bliver stille, når det bliver skældt ud • efterligner voksnes bevægelser eller lyde • udtrykker ved tegn, hvad det ønsker - ex peger på det, det vil have eller opnå • vinker spontant "farvel", når nogen går ud af stuen • reagerer, når det bliver kaldt ved sit navn - ex vender sig, ler til personen • udviser hengivenhed - ex slår armene omkring en, "aer" personer, dyr eller dukker	**Barnet:** • ser på andre børn og deres lege og bevægelser • følger en mundtlig anvisning, - som ledsages med relevante fagter - ex kom her, læg dig ned, giv mig skeen • reagerer med forskellige følelser på positive eller negative følelser hos andre - ex glad, når nogen roser det, græder eller bliver stille, når det bliver skældt ud • efterligner voksnes bevægelser eller lyde • udtrykker ved tegn, hvad det ønsker - ex peger på det, det vil have eller opnå • vinker spontant "farvel", når nogen går ud af stuen

SOCIAL OG FØLELSESMÆSSIG UDVIKLING - fortsat (8-15 måneder).

8-9 måneder	9-10 måneder	11-12 måneder	12-15 måneder
• vinker "farvel", når det bliver opfordret; når den voksne vinker først • udtrykker følelser på forskellige måder - ex ler, klapper, skubber noget væk, det ikke kan lide, ler, når det fanger nogens opmærksomhed • forsøger at beskytte genstande, det leger med - ex med lyde (protestlyde) eller bevægelser • viser ting til den voksne og anerkender respons	• reagerer, når det bliver kaldt ved sit navn - ex vender sig • forsøger at få voksne til at lege med sig - ex ved at trække, pege, uopfordret bringe legetøj, som det gerne vil vise frem • viser hengivenhed og gengælder kys og kram. Putter sig ind til den voksne • udviser hengivenhed - ex slår armene omkring en, "aer" personer, dyr, dukker	• forsøger at få voksne til at lege med sig. Trækker, peger, bringer uopfordret legetøj • udviser hengivenhed - ex slår armene omkring en, "aer" personer, dyr eller dukker	• reagerer, når det bliver kaldt ved sit navn - ex vender sig, ler til personen • forsøger at få voksne til at lege med sig. Trækker, peger, bringer uopfordret legetøj • udviser hengivenhed - ex slår armene omkring en, "aer" personer, dyr eller dukker

SOCIAL OG FØLELSESMÆSSIG UDVIKLING (15-30 måneder).

15-18 måneder	18-21 måneder	21-24 måneder	24-30 måneder
Barnet: • ser på andre børn og deres lege og bevægelser • efterligner voksne (uden opfordring dertil) - ex klapper i hænderne, støtte albuen på bordet, tørrer sig i ansigtet med en klud, rører i kop • udtrykker hengivenhed, vrede og jalousi kraftigt og direkte • hilser på bekendte, gennem handling eller ord - ex løber mod dem med åbne arme, siger "mo-ar" eller personens navn • bekymret, når et andet barn slår sig eller græder	**Barnet:** • ser på andre børn og deres lege og bevægelser • udviser glæde ved samvær med jævnaldrende og leger med andre børn i kortere perioder • deles om legetøj og materialer under leg med andre børn - ikke altid uden konflikter • reagerer på at høre sit eget navn og andre børns navne • kender 3 eller 4 andre børns navne og kan bruge dem • bruger "ejestedord" sammen med personer og ting, f.eks. min mor, min strømpe • udvikler forkærlighed for bestemte stykker legetøj • Giver udtryk for, at det forstår, hvad der er rimeligt og urimeligt - ex protesterer, når nogen afbryder dets aktivitet, "ikke sove", "mig esse ud", "esse mig", "vil ikke", "nej"	**Barnet:** • udviser glæde for samvær med jævnaldrende, søger og kan lege med andre børn i kortere perioder • deles om legetøj og materialer under leg med andre børn - ikke altid uden konflikter • reagerer på at høre sit eget navn og andre børns navne • kender 3 eller 4 andre børns navne og kan anvende dem mhp. kontakt og samspil • bruger "ejestedord" sammen med personer og ting - ex min mor, min strømpe • udvikler forkærlighed for bestemte stykker legetøj	**Barnet:** • tager kontakt til andre børn ved at give dem noget legetøj, gå hen til dem eller lignende • kan indimellem verbal prøve at få sin vilje igennem i samvær med andre børn - ex "jeg vil gøre det", "gi' mig det" eller arbejder viljefast for at nå et mål • reagerer med stolthed på ros - ex smiler eller ler. Viser gerne en anden voksen et "kunstværk", som det er blevet rost for • refererer til sig selv med "jeg" - ex "jeg vil gå", "jeg vil have det", "jeg har brug for"

SOCIAL OG FØLELSESMÆSSIG UDVIKLING - fortsat (15-30 måneder).

15-18 måneder	18-21 måneder	21-24 måneder	24-30 måneder
• udtrykker medfølelse og andre følelser over for andre børn - ex giver et knus, kigger • prøver at hjælpe andre børn - ex aer et yngre barn, der græder, bringer et stykke legetøj til et andet barn, viser tegn på, at barnet har en opfattelse af sig selv - ex svarer på sit navn, peger på dele af sin egen krop og tøj eller siger "min" • er social opmærksom ved f.eks. at observere, pege • begynder at kunne behovsudsætte i kortere tid ad gangen • kan udvise skam	• kan behovsudskyde i kortere tid • kender enkle regler omkring spisning - ex tørrer ansigtet med hagesmæk, tørrer spild op, øser op, rækker fadet videre (spontant eller på opfordring) • hjælper med at rydde op - ex lægger klodser på plads, skubber stol tilbage under bordet • viser, at det har sin egen vilje (over for voksne) - ex når en voksen opfordrer barnet til at gøre et eller andet, siger det "nej" eller formidler ved tegn afvisningen tydeligt • er social opmærksom ved at observere, pege, sige det andets barn navn el.lign. • har begyndende mentaliserings evne (evnen til at forstå sit eget og den andens perspektiv ex at andre ikke synes det er rart, hvis man skubber)	• udtrykker, at det opfatter, hvad der er rimeligt og urimeligt - ex når nogen afbryder barnets aktivitet: "ikke sove", "mig osse ud", "osse mig", "nej" osv. • udviser social opmærksomhed - ex kan holde i hænderne i en sangleg, hjælper (andre børn, eller den voksne) under af- og påklædning, når man skal på legepladsen, prøver at skubbe en anden i gynge eller lignende • kan reagere over for begrænsninger og restriktioner ved ansigtsudtryk eller frustration/ • vrede	

15-18 måneder	18-21 måneder	21-24 måneder	24-30 måneder
		• kender enkle regler omkring spisning - ex tørrer ansigtet med hagesmækken, sætter hagesmækken for, tørrer spild op, øser op; rækker fadet videre (spontant eller på opfordring) • hjælper med til at rydde op - ex lægger klodser på plads, skubber stol tilbage under bordet • viser, at det har sin egen vilje (over for voksne), siger "nej", "gider ikke" eller formidler ved tegn afvisningen tydeligt • kan behovsudskyde (selvom det stadig kan være svært) • begyndende mentaliseringsevne (evnen til at forstå sit eget og den andens perspektiv)	• viser forståelse for, hvad der er "rigtigt", og hvad der er "forkert" - ex afgiver vurderende kommentarer over andres "dårlige" adfærd. "Jeppe driller", "hun spildte noget", "han har ødelagt" eller lignende • giver udtryk for en opfattelse af, hvad der er pænt/ikke pænt - ex "den er fin, grim osv. "det lugter godt", "du har pænt hår" • har tillidsforhold til mere end en voksen - henvender sig ex, når det gør ondt, gerne til andre end den meget kendte, eller betror bekendte voksne sine behov og "sorger", "jeg har skåret mig i fingeren", "jeg er bange", "jeg har tisset i bukserne" • kan behovsudskyde omend modvilligt • begyndende mentaliseringsevne (evnen til at forstå sit eget og den andens perspektiv)

SOCIAL OG FØLELSESMÆSSIG UDVIKLING – (30-36 måneder og 3-6 år)

30-36 måneder	3-4 år	4-5 år	5-6 år
Barnet: • tager kontakt til andre børn ved at give dem noget legetøj, gå hen til dem eller spørge om de vil lege • udviser social opmærksomhed ved at hjælpe fra tid til anden andre børn ex ved at trøste eller hente en voksen. Hjælper under leg eller i løbet af dagens gøremål. Hjælper med • at bygge, skubber eller trækker en anden i en vogn; rykker stolene sammen, hjælper en anden med at få tøj på, åbner vandhane og lignende • udtrykker tydelig sym- og antipati, holden-af eller afvisning over for andre - ex "jeg ka' ikke li' hende", "Søren er min ven", lader sig kun hjælpe af bestemte voksne • kan vise høflighed og hensynsfuldhed over for andre - ex sige "tak", "du må gerne komme på besøg igen", kan tage hensyn til andre sovende under middagssøvnen ved at være stille	**Barnet:** • vælger legekammerater/bedste venner blandt jævnaldrende • giver udtryk for forlegenhed - ex viser sig genert, når det bliver drillet, hvisker spørgsmål og anmodninger til voksne, når der er en fremmed voksen i nærheden • sammenligner egne "præstationer" eller egen "ejendom" med andres • udviser efterlignende adfærd i social sammenhæng • under leg - efterligner ex voksne og/eller jævnaldrende så meget, at det ligner eftergøren og leger med andre børn på denne måde i længere tid • holder af at gøre noget for at glæde/hjælpe andre - ex hjælper, udfører småærinder (inden for huset), viser andre, hvor tingene er • er optaget af forskel på fantasi og virkelighed - ex leger spøgelse eller dyr, fortæller drømme og fantasihistorier, spørger "er det rigtigt?"	**Barnet:** • deltager i dialog og an konversere - ex under måltider • deler ting, der er medbragt hjemmefra, med andre • kommenterer sit eget "produkt" for at få anerkendelse • giver udtryk for sin ærgrelse eller vrede sprogligt - ex "jeg er vred", "kan ikke li' dig" • meddeler andre sine ideer og lytter til andres • synger sammen med gruppen - ex synger af sig selv med på den samme sang, som de andre synger • dirigerer indimellem lidt med andre/kan lede en leg • viser indimellem "ubegrundet" angst - ex for mørke, edderkopper, orme og larver, uidentificerbare lyde etc.	**Barnet:** • er nogenlunde i stand til at skelne mellem virkelighed og fantasi • tager sig af og er beskyttende over for yngre børn (søskende eller legekammerater) eller dyr, trøster dem, der er kede af det, passer på dem • klæder sig ofte ud - ex påtager sig en anden identitet • er sædvanligvis i besiddelse af selvsikkerhed og har tillid til andre børn og voksne • er sædvanligvis følelsesmæssigt stabil og velafbalanceret • kender sin fødselsdato og ved, hvor gammel det bliver på sin næste fødselsdag

SOCIAL OG FØLELSESMÆSSIG UDVIKLING – fortsat (30-36 måneder og 3-6 år)

30-36 måneder	3-4 år	4-5 år	5-6 år
• Reagerer med stolthed på ros - ex smiler eller ler. Viser gerne en anden voksen et "kunstværk", som barnet er blevet rost for • udviser hengivne følelser over for mindre børn - og dyr - ex er beskyttende og omsorgsfuld over for de mindste og leger med dem; vil besøge, sidde med eller made babyer eller kæledyr • nogen selvkontrol og forsøger på at undertrykke åben aggression (stopper med at råbe, uden at en voksen behøver at gribe ind) • kan indimellem verbal prøve at få sin vilje igennem i samvær med andre - ex "jeg vil (ikke) gøre det", "gi' mig det" eller arbejder viljefast for at nå et mål • kender sit eget køn • kan behovsudskyde omend modvilligt • kan udvise mentaliseringsevne (evnen til at forstå sit eget og den andens perspektiv)	• kan behovsudskyde uden at blive sur eller ophidset over at skulle vente lidt, står i kø • opbygger rolle- og fantasilege sammen med flere børn - ex spiller teater, lege far-mor-børn • viser forståelse for humor - ex godtager en spøg som en spøg, viser gerne voksne et "trick" (siger til voksne, hvordan de skal reagere) • udviser selvkontrol ved ex at løfte armene for at true, men holder inde - laver truende lyde uden at blive aggressiv • kan overholde reglerne i leg med andre børn ex i kortspil (Olsen/Uno), billedlotteri, memory - opfordrer andre til at overholde reglerne – • foreslår selv lege, hvor man konkurrerer efter bestemte regler	• gør gerne tingene på sin egen måde - ex synes af og til at nyde at trodse den voksne • kan overdrive følelsesmæssige reaktioner mhp. at få det, barnet gerne vil/ønsker sig • indgår i forhandlinger med voksne og børn - hjælper ex med til at foreslå regler og roller i legen • kender sit fulde navn og sin alder • peger og siger, hvor det gør ondt, når barnet har slået sig • forsøger ofte at blive gode venner igen efter en konflikt med jævnaldrende ved at gå i dialog eller hente en voksen	• kan betros at udføre lettere opgaver og ærinder • accepterer beslutninger og forhandlinger, truffet i gruppen • vil gerne beholde selvfabrikerede ting og tage dem med hjem • har en vis evne til at opretholde venskaber • lader sig anspore ved udfordringer i sine aktiviteter • respekterer andres og egne ting • spiller både lederroller og lader sig lede af andre • accepterer konstruktiv og saglig kritik • kan forudse konsekvensen af mange handlinger • udviser mentaliseringsevne (evnen til at forstå sit eget og den andens perspektiv)

SOCIAL OG FØLELSESMÆSSIG UDVIKLING – fortsat (30-36 måneder og 3-6 år)

30-36 måneder	3-4 år	4-5 år	5-6 år
	• udtrykker følelser spontant - ex "Jeg er bange", "Jeg er træt", "Jeg er glad" "Jeg kan godt lide dig" • kan forudse konsekvenser ex det kan være farligt at klatre højt eller gå ud på vejen • udviser mentaliseringsevne (evnen til at forstå sit eget og den andens perspektiv)	• kan tilpasse sin adfærd efter situationen (kan sidde ned under en bustur, kan være stille, hvis nogen sover osv.) • udviser kendskab til sociale normer og kan til dels selv overholde det (ex - man må ikke skubbe eller slå) • udviser mentaliseringsevne (evnen til at forstå sit eget og den andens perspektiv)	

SPROG OG KOMMUNIKATION (0-4 måneder).

0 - 1 måned	1 - 2 måneder	2 - 3 måneder	3 – 4 måneder
Barnet: • har differentieret gråd, som udtrykker forskellige emotionelle tilstande såsom smerte, sult, våd ble eller at barnet vil "snakke" • har lyddialog med den voksne • reagerer på pludselige lyde • tidlig imitation (f.eks. af enkle mund- og ansigtsbevægelser) • søger kontakt med andre og vender hovedet væk, når barnet trænger til en pause fra kontakten.	**Barnet:** • følger sin egen vejrtrækning på ``A`` eller ``E`` lyde • Har tiltagende eller vedvarende pludren, når nogen gentager barnets lyde, veltilpashedslyde • Er kontaktsøgende og mere insisterende på kontakt (ved at blive ved med at kigge) • Tidlig imitation (ex af enkle mund og ansigts bevægelser) • Vender hovedet væk, når det trænger til en pause fra kontakten	**Barnet:** • smiler mere bevidst, og smilet er let at fremkalde • bliver opmærksom, når han/hun hører en lyd • pludrer spontant og laver differentierede lyde • bruger nu stemmen til at udtrykke forskellige behov • siger lange vokallyde (ikke kun under gråd) "A...H" eller "E...H" eller lign. • siger vokal + konsonant lyde - ex "arø", "errø", "awa" • indgår i turtagning og tager selv initiativ, hvis den voksne undlader sin tur • tidlig imitation (ex enkle mund- og ansigtsbevægelser) • vender hovedet væk, når barnet trænger til en pause fra kontakten	**Barnet:** • opfatter hvilke følelser den voksnes tale giver udtryk for - ex smiler, når der tales blidt til det • reagerer på lyde (bliver opmærksom ved - ex at dreje hovedet i lydens retning, græder eller farer sammen) • laver gurgle-/kurrelyde • klukker socialt • laver "r"-lyde. Ofte i kæder "r:..r" • kan lave forskellige pludrelyde - ex ka-ka, da-da • kan indgå i små imitative samspil og vender hovedet væk, når barnet trænger til en pause

SPROG OG KOMMUNIKATION (4-8 måneder).

4 - 5 måneder	5 – 6 måneder	6 - 7 måneder	7 - 8 måneder
Barnet: • lytter interesseret til moderens stemme, og barnet svarer med lyd • pludrer varieret i vekslende tonehøjde og styrke • giver tydeligt lydmæssige udtryk for sindsstemninger, - ex hviner af glæde • bruger forskellige lydstavelser eller kombinationer - ex mo, da, buu, ai, a-ei og lignende • indgår i små imitative samspil, giver tydeligere udtryk for behov for pause	**Barnet:** • ligger for sig selv og pludrer i kortere tid • lytter til samtaler • gentager egne lyde og øver sig på at frembringe lyd • øver sig i konsonant+ vokallyde. Især læbekonsonanter - ex "m"- og "b"-lyde: "ma", "ba" • iagttager den der talers læber og forsøger at efterligne lyde og betoninger • forstår rutiner - ex når det ser badekarret blive fyldt, eller maden gjort klar • har begyndende imitation på lyde	**Barnet:** • drejer hovedet efter kaldende stemme • pludrer varieret (tonehøjde, styrke og længde) • benytter mindst 4 forskellige stavelser - ex da, oh, ah, ma, uh • bruger to-stavelsesord - ex "mama", "baba", "mumu" eller "papa" • reagerer på flere kendte stemmer • imiterer enkle lyde og forventer at få svar tilbage	**Barnet:** • øver sig meget på lange lydkæder - ex "dadadadada" eller" jajajaja" (gentagelsespludren) • begyndende prosodi (sprogmelodi) • pludrer med sig selv • forbinder lyde med ting • variationer af konsonanter • rækker armene frem mod den voksne for at blive taget op • efterligner voksnes leg - ex med læberne • imiterer både lyde og bevægelser og forventer at få svar tilbage

SPROG OG KOMMUNIKATION (8-15 måneder).

8-9 måneder	9-10 måneder	11-12 måneder	12-15 måneder
Barnet: • siger nu flere lydkæder efter hinanden "mamama-mamanånånånå-naj-najnajnajnaj" eller lignende • har nu en begyndende imitation af sprogmelodi • sætter lyde i forbindelse med ting - ex telefonen, der ringer • siger signalord med mening - ex mam-mam • forstår et enkelt ord, som følges af den voksnes gestus • imiterer lyde og bevægelser og forventer at få svar tilbage	**Barnet:** • siger signalord med mening, ” mam-mam” eller lignende • ser på billeder i bøger, peger og snakker til dem • adlyder enkle ordrer fulgt af gestus – ex ” kom” eller ” nej” (barnet undlader at tage en genstand) • kan have fælles opmærksomhed sammen med en anden på en genstand eller person • udviser forståelse for turtagning (ex i giv – tag leg)	**Barnet:** • har mange og lange pludremonologer • efterligner den voksnes ord og lyde, også ukendte lyde • kalder på foretrukne personer med lyde - ex Susan = Sus • følger mundtlige anvisninger som ledsages med relevante fagter - ex "Kom her, læg dig ned" • kan have fælles opmærksomhed • udviser forståelse for turtagning	**Barnet:** • forstår og kan udføre meget konkrete anvisninger givet i en kendt kontekst ("smid bleen i skraldespanden", "tag hagesmækken af") • siger enkelte ord som "hov", "mor", "far" • eftersiger enkle ord fra den voksne • indgår i små imitationslege • indgår i turtagning • viser interesse for og lytter gerne til musik og sang • reagerer på eget navn • kan have fælles opmærksomhed på et objekt eller en person

SPROG OG KOMMUNIKATION (15-30 måneder).

15-18 måneder	18-21 måneder	21-24 måneder	24-30 måneder
Barnet: • siger lydord - ex "vov-vov", "pip-pip", "mæ... h",bu...h" eller lignende • udpeger kendte ting i billedbog, når den voksne opfordrer barnet til det • henter bestemte ting og viser dem frem (uden opfordring) • kan lokalisere fremmed lyd i lokalet • "siger", hvad det vil have (er begyndt at udtrykke sine behov sprogligt) - ex "kiks", "mer", "ha" • giver ting til den voksne, som barnet forventer at få igen ved at sige "tak" • adlyder enkle anvisninger, der ikke er ledsaget af fagter - ex "giv mig det", "smid det væk", "vent", "peg på"	**Barnet:** • har sprogrytme. Pludrer med sig selv under leg, nuanceret og med den voksnes sprogrytme • spørger "a-de?" (= hvad er det?) • reagerer på spørgsmålet "hvad?" og "hvem er det?" • bruger rigtige navne på de ting, barnet ønsker at få fat i ex dukke, bil • peger på fjerne genstande/dyr udendørs • kender mindst 8 genstande ved navn • kan udpege mindst 3 kropsdele på opfordring "Hvor er din?" • bruger 2 eller 3 ords sætninger • reagerer rigtigt på opfordringerne "stræk benet" og "stræk fingeren" • forstår, at man kan brænde sig på varme ting (ovn, ild) • indgår i imitationslege med børn og voksne • kan have fælles opmærksomhed • indgår i turtagning	**Barnet:** • nævner spontant kendte genstande ved navn • kender 5-14 kropsdele • forstår betydningen af ordene "ingen" og "mange" • bruger samlebegreber - siger ex vov-vov til alle firbenede dyr, siger far, når det ser en mand • "p", "t" og "k" lydene bliver klarere, de kan nu skelnes fra b, d og g - ex "papa", "tata", "kaka" • har to-ords sætninger: Navneord + udsagnsord eller tillægsord - ex "lille hund", "ha dukke" • forbinder ord med den tilsvarende genstand • forstår lette historier og stiller spørgsmål "hvad er det", "hvem gjorde det" • kender forskel på hvisken og råben, høje og dybe toner	**Barnet:** • kender 15-19 kropsdele • nævner personer eller ting, der ikke er til stede • benytter tre-ords sætninger • holder af og forstår små enkle historier, særligt om sig selv • taler direkte til andre børn, men forventer ikke altid svar • udviser social opmærksomhed ved - ex at forsøge at trøste andre børn • anvender såvel bekræftende som benægtende sætninger • kan anvende negationer - ex "det er ikke en kniv" eller det modsatte af sulten er mæt • bruger kendeord og flertal

SPROG OG KOMMUNIKATION - fortsat (15-30 måneder).

15-18 måneder	18-21 måneder	21-24 måneder	24-30 måneder
• forstår og reagerer på "hvor er?" • udtrykker ønsker ved enkeltordssætninger og pegning - ex peger på maden og siger "mere" • siger et-ords sætninger. Siger mange ord korrekt - oftest enkeltvis - men med betydning, som var det en hel sætning - ex "far" kan betyde: "far kommer nu" • har ordforråd på 6-10 ord • har begyndende brug af udsagnsord • indgår i imitationslege • kan have fælles opmærksomhed • indgår i turtagning		• rytme- og stavelsesopbygning er korrekt • har 5-20 klart udtalte ord med mening og anvendt relevant i kontekst har et ordforråd på mellem 50 - 100 ord (herunder ikke klart udtalte ord) • gentager det eller de sidste ord i den voksnes sætninger • indgår i imitationslege med børn og voksne • udviser lyst og evne for fælles opmærksomhed • indgår i turtagning	• udtrykker ønsker og stiller spørgsmål (ex "må jeg få en is?") • bruger ubestemte betegnelser for mængde, tid, hastighed - ex meget, lidt, snart, hurtigt og langt væk • kan let besvare spørgsmål stillet med hvor, hvad og hvordan • forstår anvisninger såsom "kryb under bordet", "gå over stregen" osv. • forstår mængdebegreb til 1 - ex "en mere", "en til", "en til hver" • forstår forskellen på "lille" og "stor" • kan efterkomme enkle beskeder - ex "gå ud i entreen og hent min taske" • kan via sproget videre-bringe ideer og oplysninger frem for kun at give udtryk for behov • indgår i imitationslege med børn og voksne • indgår i turtagning • kan holde fælles opmærksomhed over længere tid

30-36 måneder	3-4 år	4-5 år	5-6 år
Barnet: • kender 20-24 kropsdele • benævner egne handlinger, mens de udføres • bruger 4-5 ords sætninger, svarende til 6- 7 stavelser • bruger flertal, endelser og datid i sit sprog • begynder at anvende personlige pronomener - ex "jeg", "mig", "du" • begynder at anvende præpositioner - ex "på", "af","ved" • begynder at bøje ordene mere eller mindre korrekt • mestrer de sidste vanskelige lyde - bl.a. "s", "f" og dobbeltkonsonanterne - ex "skal", "fra", "Knud" • taler med andre børn i kortere dialoger • giver udtryk for vurderinger - godt, dårligt, fint	**Barnet:** • benævner 25- 34 kropsdele • siger op mod 10 - 12 stavelser i en sætning • forstår nutid og datid og bøjer ord i nutid, datid, fremtid og før datid • har lange monologer med sig selv, eks. under leg • gengiver et kort børnerim eller en sang • gentager hele verselinier efter den voksne • kan svare på "Hvad bruger vi denne her ting til?" • har let forståelig udtale • benytter tillægsord og biord • benytter rigtig ordstilling ved spørgsmål • forstår begrebet "flest" • kan udføre 3 enkle anvisninger i en besked • benytter enkelte uregelmæssige flertalsformer - ex mand - mænd, gås - gæs • er både omverdens- og selvrefererende i dialogen	**Barnet:** • har i grove træk korrekt syntaks og anvender ental, flertal samt superlativer, såsom "størst", "kortest" etc. • kan fortælle historie og handling ud fra billede • kan modtage en besked - ex fra telefon og videregive den • svarer detaljeret på spørgsmål • viser tydelig meningsforståelse i sin tale • spørger "hvorfor?", "hvordan?" og forventer forklaring • kender færdselssignalerne i trafikken • kan fortælle om hændelser, som er sket for længe siden • forstår forskellen på hurtigt og langsomt	**Barnet:** • benævner mindst 35 kropsdele • kan fortælle om tidligere begivenheder og oplevelser fra ferie, cirkusbesøg etc. • har socialiseret tale: Barnet henvender sig til en bestemt person og afventer svar, retter sig derefter eller søger at overbevise modparten, kan udveksle tanker og ideer med en anden • har fonetisk korrekt tale • har næsten syntaktisk korrekt tale • spørger om abstrakte ords betydning og forsøger at forstå dem • kan modtage en besked og umiddelbart derefter videregive den til en anden, hvis nødvendigt • forstår og beskriver forskellige betydninger af kendte ord • siger sin adresse (gade og husnummer)

30-36 måneder	3-4 år	4-5 år	5-6 år
• svarer på spørgsmål stillet med hvornår, hvordan, hvorfor • forstår indholdet af sange og historier • er opmærksomt på størrelsesforskelle, når det har forbindelse til barnet (større end mig) • har begyndende orientering om tid (hverdag, weekend, midt på dagen, aften) • kan have fælles opmærksomhed i længere tid • indgår i turtagning			

0 – 1 måned	1 – 2 måneder	2 – 3 måneder	3 – 4 måneder
---	**Barnet:** • Sutter bevidst på fingrene • Gentager handlinger for sin egen fornøjelse – ex udstøder lyde- lytter, bliver overrasket og gentager lydene • Følger en belyst genstand og genstande med kontrastfarver i bevægelse med øjnene (ex vindue eller lampe • Kan fastholde blikket på en ting i ca 5 sek. (opdager den)	**Barnet:** • gentager handlinger for sin egen "fornøjelse" - ex udstøder lyde, lytter, bliver overrasket, og gentager dem • kan med øjnene følge en belyst genstand - (ex vindue eller lampe) eller en genstand i kontrastfarver, som er i bevægelse • kan fastholde blikket på en ting ("opdager den") i mere end 5 sek. • leger med sine hænder, forsøger at putte dem i munden, ser på dem og bevæger dem	**Barnet:** • leger med sine hænder i midtstilling, ser på dem og bevæger dem • rækker ud efter legetøj og begynder at berøre eller skubbe til ting, som hænger over hovedet • gentager handlinger for sin egen "fornøjelses skyld"

LEG (4-8 måneder).

4 - 5 måneder	5 – 6 måneder	6 - 7 måneder	7 - 8 måneder
Barnet: • leger med sine fingre eller fødder - ex opdager sine hænder, stirrer på dem og nærmer dem hinanden • er optaget af legetøj med lys og lyd • putter alt i munden - bider, tygger og undersøger	**Barnet:** • leger med sine egne hænder eller fødder • leger med ting, som det har taget op - ex tager dem i munden, undersøger dem. Ryster legetøj, der kan fremkalde lyd • følger en ting med øjnene, indtil den er ude af synsfeltet	**Barnet:** • smiler til eget spejlbillede og er optaget af det • ser efter genstand, der falder på gulvet • genoptager aktivitet efter et stykke tid • beskæftiger sig med samme genstand over længere tid og på forskellig måde. f.eks. undersøger den nøje med øjnene, "smager" på den • leger "borte - tit - tit" • kigger på legetøj, putter det i munden og banker det i bordet	**Barnet:** • leger med sit eget spejlbillede og er optaget af det • skubber generende tøj som hue og sokker af • får fat i legetøj uden for rækkevidde ved at trække i snor, der er fastbundet til legetøjet • frembringer lyde ved at ryste eller slå med tingene • beskæftiger sig med samme genstand over længere tid og på forskellig måde - ex undersøger den nøje med øjnene, smager på den, banker den mod gulvet, så den støjer, tager den op til øret • kaster bevidst ting på gulvet og forventer en reaktion

LEG (4-8 måneder).

4 - 5 måneder	5 – 6 måneder	6 - 7 måneder	7 - 8 måneder
			• nyder og gentager med held handlinger, som fremkalder en følgehandling - ex leger "borte-tit-tit", "klapper kage", "rider ranke" • "finder" legetøj dækket med stof • rækker legetøj frem mod den voksne (vise eller give) • begyndende giv-tag-lege • tømmer beholdere med ting i

LEG (8-15 måneder).

8-9 måneder	9-10 måneder	11-12 måneder	12-15 måneder
Barnet: • beskæftiger sig med samme genstand over længere tid og på forskellig måde - ex undersøger den nøje med øjnene, smager på den, banker den mod gulvet, så den støjer, tager den op til øret • nyder og gentager, med held, handlinger, som fremkalder en følgehandling - ex leger "borte-tit-tit", "klappe kage", kaster ting på gulvet, smider flaske fra høj stol,"ride ranke" • berører maden med fingrene, stikker hånden i mælken, slår på maden etc. • efterligner voksnes fagter og bevægelser - ex mundbevægelser, ryster på hovedet eller peger	**Barnet:** • tager ting ud af beholdere og lægger dem tilbage - ex rosiner ud af æske, klodser ud af beholder og tilbage igen • giv-tag-leg med forventning om at få genstanden tilbage igen (turtagning) • undersøger og føler på alle genstande, som det kan nå • kører genstand frem og tilbage på bordet i vandret bevægelse	**Barnet:** • kan godt lide at tage ting ud af beholdere og lægge dem tilbage - ex rosiner ud af æske, klodser ud af beholder og tilbage igen • klapper kage • viser interesse for billedbøger, forsøger at bladre • overfører erfaringer fra en situation til en anden - ex åbner, lukker døre, skuffer, beholdere • kender tings egenskaber, som kommer frem ved håndtering - ex får telefon til at ringe (årsag/virkning) • søger på det rigtige sted efter genstande, der er rullet ud af syne • nyder at åbne og lukke - ex skabsdøre, døre på legetøj, låg på dåser og lignende	**Barnet:** • stabler, bygger, samler klodser og tager dem fra hinanden igen - ex kan stable 2-3 klodser oven på hinanden, kan lide at bygge tårne, der kan væltes og genopbygges • bruger redskaber til at opnå noget bestemt/få fat i noget • beskæftiger sig med enkle puslespil og dele af sammensatte genstande • tager del i rundkredslege • maler med farveblyant og farvekridt - ex laver vandrette og lodrette streger og cirkler (ikke fuldkomne, eventuelt efter den voksnes model)

8-9 måneder	9-10 måneder	11-12 måneder	12-15 måneder
• leger med bestik, uden rigtigt at spise med det - ex ske, kop, flaske • bruger munden som "musikinstrument" - ex slår med hænderne på munden og laver lyde derved • leger "borte - tit - tit " • tømmer beholdere (hælder klodser ud af kasser) • giv-tag-leg med begyndende forventning om at få genstanden igen • finder genstand gemt under serviet eller andet		• holder af gemmelege med ting • laver ukontrollerede kradserier med blyant eller farver - ex prikker ved at ramme papiret med blyant • har et stykke legetøj, det holder mere af end et andet • kan lide "kaste-bort" lege sammen med en voksen. • er optaget af handlinger eller begivenheder, som kan få det til at føle sig usikker kan være "farligt" eller hvor det har gjort ondt • giv-tag-lege • kan køre med legetøjsbil	• trækker bevægeligt legetøj efter sig - ex legetøj på hjul, biler i snor • giv-tag-lege • leger med enkle årsags-virkningslegesager • sanser mest med fingrene og mindre med munden • peger på ting, som det vil vise frem eller have • finder bold, der er trillet ind under møbel • forstår at hver person og genstand har et navn • iagttager faldende genstande

LEG (15-30 måneder).

15-18 måneder	18-21 måneder	21-24 måneder	24-30 måneder
Barnet: • stabler og vælter tårne, bygger, samler klodser og tager dem fra hinanden igen • beskæftiger sig med enkle puslespil og dele af sammensatte genstande • kan sætte en form rigtigt i et formbræt med de 3 grundformer • tager del i rundkredslege • maler med farveblyant og - kridt - ex laver vandrette og lodrette streger og cirkler (ikke fuldkomne, eventuelt efter den voksnes model) • trækker bevægeligt legetøj efter sig - ex legetøj på hjul, biler i snor	**Barnet:** • udfører rollespil med enkel handling (lader som om) - ex mader dukken, skælder ud • sorterer genstande efter størrelse eller farve - ex putter alle røde klodser i æske, putter alle dyr i bur • kan lægge ting på plads • tilpasser enkle former i et formbræt - ex anbringer trekanter, firkanter, cirkler i deres udskæringer • leger med plastiske materialer, såsom ler, modellervoks, sand, dej, vand - ex fylder sand eller vand i spand og hælder det ud igen • efterligner simple modeller til at bygge efter - ex den voksne sætter klodser på række som barnet kan efterligne	**Barnet:** • udfører rollespil med enkel handling (lader som om) - ex mader dukker, skælder ud, (ta- ler med sig selv), vugger dukke, vikler tæppe om dukke, hælder fra (tom) tekande i kop, • kører bil med lyd "brum - brum" • kan sortere ting efter fælles egenskaber så som form, farve eller størrelse • tilpasser enkle former i et formbræt - ex anbringer trekanter, firkanter, cirkler i deres udskæringer • vender billeder rigtigt - ex i en bog • leger med plastiske materialer, såsom ler, modellervoks, sand, dej, vand - ex fylder sand eller vand i spand og hælder det ud igen, deltager i "bagning" • efterligner simple modeller til at bygge efter - ex den voksne sætter klodser på række barnet kan efterligne	**Barnet:** • søger samvær og leg med andre børn • efterligner detaljeret og efterlaver mimisk en række forskellige roller - ex mor lægger ble på, mader baby, giver medicin • beskæftiger sig med fantasilege (laden-som-om lege) - ex barnet leger hund, kanin etc., drikker af en kop uden at have en, vasker hænder uden sæbe og vand, leger "bil" vedat skubbe en stol gennem rummet, leger "kører i tog" osv. • kan lege alene, imens barnet taler med sig selv • deltager i gruppeaktiviteter, i kortere perioder - ex rundkredslege og - sange, hoppen, klappen og rytmiske lege

LEG - fortsat (15-30 måneder).

15-18 måneder	18-21 måneder	21-24 måneder	24-30 måneder
• tager initiativ til "give/ tage lege og "puste / lyd" lege • leger med årsags-virk-ningslegesager • er glad for bolde • kan skelne figur - ex finde bestemt stykke legetøj blandt meget andet i en bunke • ved at ting ikke ophører med at eksistere, selv om de bliver gemt	• leger alene i længere tid, imens det snakker med sig selv • spiller med stor bold, kaster til en anden • leger dristige bevægelseslege - ex balancerer på et bræt på jorden, spring-lege, kravler op på ting • beskæftiger sig med fantasilege (laden-som-om lege) - ex barnet leger hund, drikker af en kop uden at have en, vasker hænder uden sæbe og vand	• leger alene i længere ·tid, imens det snakker med sig selv - ex mens barnet leger med brio-tog, • små plastdyr - eller klodser - kan man høre det sige "du går ind", "læg dig ned", åh-ha" • leger dristige bevægelseslege - ex balancerer på et bræt på jorden, spring-lege, kravler op og på, sparker til fodbold etc. • beskæftiger sig med fantasilege (laden-som-om lege) - ex barnet leger hund, kanin etc., • drikker af en kop uden at have en, vasker hænder uden sæbe og vand, leger "bil" ved at skubbe en stol gennem rummet, leger "kører i tog" osv. • kan lege alene, imens barnet taler med sig selv	• viser evne og koncentration ved klipning, limning, riven-i stykker, håndtering af pensler og maling • forestiller sig og laver figurer og genstande - ex bygger bjerge, bager kager i sandkassen, former figurer og genstande af plastiske materialer (ler og lignende) • kan skelne 3 farver ved at parre dem 2 og 2 (behøver ikke at kunne benævne dem) • leger forskrække-lege og synes det er både skræmmende og sjovt • Slås for sjov • Leger dristige bevægelseslege – ex balancerer på et bræt på jorden, springlege, kravler op og på, sparker til fodbold ect • kan færdiggøre en simpel leg/aktivitet (sommetider på opfordring) inden en ny påbegyndes • forstår mange tings funktion og kan anvende den viden i leg

LEG (30-36 måneder og 3-6 år).

30-36 måneder	3-4 år	4-5 år	5-6 år
Barnet: • søger samvær og leg med andre børn • leger enkle rollelege - ex med dukker/bamser, ved bord med aktiviteter, i legekøkken, købe ind, fødselsdagsfest • kan beskæftige sig selv med leg • skaber "historier" med legetøjsdyr, dukker og lignende - ex dyrene marcherer, alle går ombord i en båd osv, dyrene er alle sammen sultne, og de spiser • kan færdiggøre en simpel leg/aktivitet (sommetider på opfordring) inden en ny påbegyndes • forstår mange tings funktion og kan anvende den viden i leg • slås for sjov • leger dristige bevægelseslege - ex balancerer på et bræt på jorden, springlege, kravler op og på etc. • forstår handlingsforløb, der bliver fortalt til billeder (ex i en bog)	**Barnet:** • søger samvær og leg med andre børn • deltager i rolleleg med et tema med flere børn - ex omkring legehus, leger tankstation, kører med tog, leger familie, børnehave • udvidet brug af temaer i egen leg - ex leger doktorlege (læge og patient) med sig selv i flere roller • benytter gerne ting, der er beregnet til andet, i rollelegen - ex paprør fra køkkenruller, pap- kartoner af alle størrelser, æggebakker etc.	**Barnet:** • foretrækker at lege med andre børn • deltager i rollelege med et tema • kan spille simple brætspil og spille efter regler og tur • leger lege med regler ex bestemmer selv reglerne, overholder dem dog ikke altid, kan forandre regler under legen • leger udklædningslege - ex trækker i voksnes tøj i leg, anvende tørklæder som slør eller kappe, leger Super- eller Batman • kan lede en leg, der leges sammen med andre • kan foreslå, at man skal skiftes under leg, men dog uden at gøre det hele tiden selv	

LEG - fortsat (30-36 måneder og 3-6 år).

30-36 måneder	3-4 år	4-5 år	5-6 år
• genfortæller handlingsfølger eller erfaringer, som det har fået gennem højtlæsning, film eller teater • kan sortere efter størrelse • benævner en enkelt farve rigtigt • har talbegreb til 2	• kender og benytter tegn i leg (rødt lys, stop) • føjer ting sammen - ex trækker små perler på snor (med knude) og laver gerne halskæder og armbånd. • hægter jernbanevogne på hinanden etc. • genkender enkelte bogstaver og tal • kan kopiere kropsstillinger (spejl-leg) • tæller til 5 eller mere • har mængdeforståelse til 3 • kan lave puslespil med 6-8 brikker • kan spille memory med få brikker • leger lege med regler - ex bestemmer selv reglerne, overholder dem dog ikke altid, kan forandre regler under legen • leger udklædningslege - ex trækker i voksnes tøj i leg, anvende tørklæder som slør eller kappe, leger Super- eller Batman • leger gerne med ting, der kan skilles ad eller sættes sammen - ex Lego	• leger lege, som er mere opfindsomme og rigere på detaljer end tidligere • glæder sig til ture og udflugter og vil gerne tage del i planlægning og forberedelse • kan godt lide bøger med rim og vrøvleord • bygger komplicerede konstruktioner af byggeklodser ex og kalder dem noget • kan tælle op til 10 • benævner og udpeger mindst 5 tal rigtigt • forstår, at når der ex er 5 børn, så skal bruges 5 tallerkener til spisning • benævner de fleste farver • forstår, at ting kan høre til flere klasser eller kategorier på en gang - ex klodsen er både rød, firkantet og af træ • udpeger genstande, som ikke hører med i en gruppe/kategori • efterligner den voksnes bevægelse/handling uden mundtlige anvisninger	**Barnet:** • foretrækker at lege med andre børn frem for alene • deltager i rollelege med et eller flere temaer • kan spille simple brætspil efter regler og tur • har en ide med aktiviteten, når barnet - ex klipper og klistre eller tegner • igangsætter og deltager i lege, hvori man konkurrerer • kan fuldende påbegyndte ting - ex viser interesse i at fuldføre, hvad barnet er begyndt på - også selvom det kan tage flere dage • leger fantasi og rollelege, som indeholder praktiske samtaler om dagligdags begivenheder som indkøb, madlavning, køre i bus, på ferie, på besøg etc.

30-36 måneder	3-4 år	4-5 år	5-6 år
		• kan spille fjollet under leg - ex lave fejl med vilje for at være sjov • finder selv på sine lege - ex beslutter selv at ville bygge et slot af legoklodser • kan være optaget af leg alene i 15-20 minutter • kan godt lide at samle på ting • bruger legen til at afreagere sine følelser (vrede, angst, forventningsglæde mm.) - ex skælder dukken ud efter selv at være blevet skældt ud	• kan skelne og springe mellem mellem virkelighed, fantasi og illusion i lege • kan overholde regler i leg (ex i tagfat, dåseskjul, boldspil, sparke-til dåse) og forstår "nødvendigheden" af regler og "fairplay" • er begyndt at lege strategiske lege med forsvar og angreb - ex politi og røvere, krig etc • kan indgå i Kims leg og huske 3 genstande som ses i 5 sekunder • genkender mange bogstaver • tæller til 20 eller mere